

Estudi comparatiu de sistemes formatius i escoles de circ en l'àmbit internacional

Pla Integral del Circ a Catalunya. 2007

Xavier Fina
ICC Consultors Culturals

Desembre 2007

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

Índex

I. Introducció	5
II. Anàlisi de models: sistemes formatius i escoles de circ	9
1. El circ a Bèlgica	11
1.1. El sistema formatiu belga.....	12
1.2. L'Escola Superior d'Arts del Circ (ESAC)	15
2. El circ a França	23
2.1. El sistema formatiu francès	27
2.2. El Centre Nacional d'Arts del Circ (CNAC)	33
3. El circ a la Gran Bretanya	38
3.1. El sistema formatiu anglès.....	40
3.2. The Circus Space	44
4. El circ a Itàlia	55
4.1. El sistema formatiu italià	56
4.2. L'Escola de Circ Vertigo de Torí	60
5. El circ al Quebec	66
5.1. El sistema formatiu quebequès	68
III. Síntesi comparativa i conclusions	73

I. Introducció

Aquest estudi té per objectiu recollir les experiències més significatives de formació circense a fi de treure'n conclusions aplicables a la realitat catalana. Es troba emmarcat dins del procés d'elaboració del Pla Integral de Suport al Circ que està duent a terme el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya amb l'Associació de Professionals de Circ de Catalunya (APCC). El Pla Integral vol incidir sobre els diversos aspectes que influeixen en un òptim desenvolupament del sector, entre els quals se situa la definició necessària dels recorreguts formatius dels professionals del circ.

L'estudi planteja una doble perspectiva d'anàlisi: una aproximació a cinc sistemes nacionals de formació i a quatre escoles concretes. S'ha desenvolupat en dues fases: en la primera fase s'ha portat a terme una recerca exhaustiva, a partir de fonts secundàries i de consultes a la xarxa, com a pas previ per procedir a la selecció dels casos a analitzar. En fer l'elecció dels casos s'han tingut en compte dos criteris bàsics: donar prioritat a aquelles experiències més rellevants i prescindir de les realitats més llunyanes en termes geogràfics a fi de possibilitar una anàlisi *in situ*.

Un cop feta la selecció, la segona fase ha consistit en l'anàlisi dels sistemes formatius en les arts del circ de Bèlgica, França, Gran Bretanya, Itàlia i el Quebec. Les experiències seleccionades volen servir per presentar diferents models de gestió i d'organització de la formació en arts del circ. Així, el primer referent, liderat per França i compartit per altres països com Bèlgica, es caracteritza per un model de formació marcat per la titularitat pública i amb una implicació directa de l'Administració. D'altra banda, el segon model és el que representen escoles amb un perfil més independent que estableixen col·laboracions tant amb el sector privat com amb el públic, així com amb algunes universitats; aquest és el cas, per exemple, del Regne Unit. Finalment, també s'ha cregut interessant l'anàlisi del model del Quebec, molt vinculat a l'èxit internacional de la companyia *Cirque du Soleil* i del cas Italià, on noves experiències com l'aposta que es fa a Torí pot mostrar possibles camins per avançar en el suport a la formació en circ.

L'altre vessant de l'anàlisi és l'apropament a experiències concretes d'escoles de circ. Així s'han visitat quatre escoles i s'ha recollit i analitzat el seu model tant des de la perspectiva organitzativa com pedagògica. Aquestes escoles són:

- ✓ **Centre National d'Arts du Cirque (CNAC)** – Châlons en Champagne - França
- ✓ **The Circus Space** – Londres – Gran Bretanya
- ✓ **École Superior des Arts du Cirque (ESAC)** – Brussel·les – Bèlgica
- ✓ **Scuola di Cirko di Torino** – Torí – Itàlia

L'estudi culmina amb un apartat de síntesi comparativa i conclusions. Els quadres de síntesi presenten la informació més rellevant de cada sistema i escola de circ per tal de facilitar-ne la comparativa. Finalment, de les experiències analitzades, i tenint en compte el context català, es poden treure algunes conclusions de cara al desenvolupament de la formació d'aquest sector al nostre país.

Algunes definicions prèvies

A principis dels anys setanta el circ experimenta una revolució profunda tant en la seva forma artística com en la seva organització. A França, als Estats Units, a la Gran Bretanya, a la Unió Soviètica el model del circ tradicional es posa en qüestió per donar pas al que es coneixerà a partir d'ara com a circ contemporani o "nouveau cirque". Una altra concepció del gest acrobàtic s'imposa, un nou significat artístic vinculat al virtuosisme contribuirà a donar al circ un nou espai dins les arts escèniques en el panorama occidental.

Les tècniques tradicionals es redefeixen per donar sentit a un tot global. En el circ contemporani, els malabars, l'acrobàcia, el joc clownesc, el trapezi s'identifiquen com a disciplines que dialoguen en un mateix espectacle. És en aquest sentit que es perd la lògica de la juxtaposició de números per donar lloc a una sola creació, amb sentit propi.

Aquest canvi de paradigma afecta de base l'organització mateixa del sector. D'un circ tradicional basat en els nuclis familiars es passa a l'agrupació de creadors i intèrprets en companyies per a la creació d'espectacles. Aquest canvi organitzatiu

afecta de ple la vessant formativa del circ. La pèrdua del pes que tenien les famílies com a transmissores, de generació en generació, de les tècniques i les disciplines circenses dóna lloc a una formació ubicada en escoles i centrada en l'aprenentatge, a parts iguals, d'unes disciplines i d'una aproximació artística.

Tot això representa el naixement d'un seguit de centres de formació que se situen en diversos nivells en funció de l'oferta formativa que proposen. En aquest estudi farem servir la classificació de la FEDEC (Federació Europea d'Escoles de Circ) que estableix fins a quatre nivells:

- *Escoles superiors.* Escoles o institucions que ofereixen programes de formació artística de circ amb una durada mínima de dos anys, al final de les quals el títol de l'escola permet l'entrada al mercat de treball.
- *Escoles preparatòries.* Escoles o institucions que ofereixen programes de formació, de durada mínima d'un any, que preparen els estudiants per a una formació superior posterior.
- *Escoles de lleure.* Escoles o institucions que ofereixen cursos per a infants i adults amb l'objectiu d'iniciar-se en la pràctica del circ des d'un punt de vista amateur.
- *Escoles de formació de formadors.* Escoles o institucions que ofereixen programes de formació de formadors i que expedeixen títols oficials de pedagogia en les arts del circ.

Aquest aclariment conceptual posa el punt de partida de l'estudi: ens situem en l'anàlisi del circ contemporani i de la nova formació circense derivada de la seva consolidació.

II. Anàlisi de models: sistemes formatius i escoles de circ

1. El circ a Bèlgica

Bèlgica és un país federal on hi ha tres realitats lingüístiques, culturals i administratives diferenciades: la comunitat francòfona, la comunitat flamenca i la petita comunitat alemanya. Certament, com es veurà, parlar del circ a Bèlgica és fer-ho del circ a la comunitat francòfona. Un territori molt influenciat per la cultura francesa i, per tant, per l'impuls que ha representat la innovació en els llenguatges del circ contemporani francès.

La presència d'unes 150 companyies (professionals, semiprofessionals i amateurs) i els festivals de circ que al llarg de l'any presenten els espectacles més innovadors (*Piste de lancement*, *Piste aux espoirs*, *P'art cour catastroph*, *Nuits du cirque*, *Theater op de markt*, etc.) són la mostra de la important vitalitat d'aquest sector a Bèlgica.

Aquest vitalisme del sector reflecteix una aposta clara dels poders públics pel suport a aquest sector. Evidentment sense la base d'una tradició en les arts del circ i la influència de la tradició francesa en el circ no es pot explicar la consolidació actual del sector. Ara bé, el seu impuls definitiu es va produir al mes de maig de 1999, quan el decret per al reconeixement i el suport econòmic dels sectors professionals de les arts escèniques afegeix un quart sector (que s'unia al teatre, la música i la dansa): el circ i les arts de carrer. D'aquesta manera es feia evident el reconeixement oficial d'aquestes disciplines artístiques.

En aquesta línia, l'any 2000 es destina un pressupost específic i es crea un servei administratiu inscrit al Servei General de les Arts Escèniques. S'inicia, doncs, un treball important de reconeixement, definicions i tries difícils atesa la limitació dels recursos disponibles.

L'any 2002 es van posar en marxa dues iniciatives importants a fi de consolidar el suport al sector. Per una banda, es crea un Grup d'experts constituït com una comissió de consulta per al ministre i, per l'altra, s'impulsa la publicació de la Guia *Le Nomade* com a publicació de referència del circ i les arts de la Bèlgica francòfona.

En conclusió, es pot parlar del circ a Bèlgica —part francòfona— com un sector absolutament normalitzat, amb un suport públic molt important que li ha permès consolidar-se com un referent europeu en la professionalització, la producció d'espectacles i en la innovació de llenguatges.

1.1. El sistema formatiu belga

1.1.1. Antecedents del sistema

Els antecedents que permeten interpretar correctament l'actual sistema formatiu belga cal cercar-los en la història de la consolidació de l'École Supérieure des Arts du Cirque (ESAC).

El model formatiu belga neix d'una realitat molt poc estructurada. Entre 1980 i 1995 només hi havia escoles de lleure, vinculades sobretot al desenvolupament i al lleure infantil. No és fins al 1996 que engega l'École Supérieure des Arts du Cirque —en aquells moments, l'École Nationale des Arts du Cirque (ENAC)— com un moviment, emmirallat en el desenvolupament del sector a França, que pretén el desenvolupament del circ contemporani a Bèlgica. Ara bé, comença com un embrió del que és en l'actualitat: amb un sol professor que situa la formació entre el circ i la dansa contemporània.

La iniciativa de l'ESAC manté un cert to reivindicatiu i, entre el 1996 i el 1999, exerceix com a lobby de pressió per reclamar reconeixement. D'aquesta manera és com s'aconsegueix el reconeixement per part de la Regió de Brussel·les (una de les realitats administratives del país) el 1999. Un pas endavant, tot i que no suficient, ja que representava una millora de recursos tant econòmics com de personal per a la formació, però no donava resposta a totes les necessitats reals.

A partir de l'elaboració d'un projecte pedagògic el 2003, el sistema formatiu fa un salt qualitatiu molt important. Aquest projecte és el que permet el reconeixement com a *École Supérieure* —pas de ENAC a ESAC— i, per tant, el compromís de l'Estat amb la formació en circ i, en concret, en circ contemporani. D'aquesta manera, s'inicia una època d'inversió elevada per part de l'Estat en l'ESAC.

En conclusió, les diferents etapes per les quals passa la formació en circ a Bèlgica tenen una clara relació amb la important tasca pedagògica i pressió política feta per l'ESAC. Aquests antecedents porten a la definició d'un sistema formatiu de model *top – down*: amb una forta aposta per l'excel·lència i, per tant, per la formació superior, com a motor de creixement del sector.

1.1.2. Estructura del sistema

El sistema formatiu belga presenta dues realitats molt diferenciades: per una banda, l'ESAC, es presenta com el principal referent amb una aposta clara per l'excel·lència i l'homologació del circ amb altres estudis artístics superiors; per altra banda, hi ha un bon nombre d'escoles de formació amb característiques menys acadèmiques i més vinculades al lleure infantil. Entre aquestes dues ofertes formatives no hi ha massa opcions intermèdies; només a Flandes hi ha una escola preparatòria, els alumnes de la qual es preparen per entrar a l'ESAC.

Es perfila, doncs, un sistema caracteritzat per un buit molt destacat en l'espai intermedi de la piràmide formativa, amb una escola de primer nivell (ESAC) i una base àmplia d'escoles de lleure. Segurament, és aquest buit el que explica que pràcticament no hi hagi alumnes belgues que accedeixin a l'educació superior. En el curs 2007 – 2008, només el 13% dels alumnes de l'ESAC són belgues.

Centres formatius de circ a Bèlgica	
Formació superior	École Supérieure des Arts du Cirque (ESAC)
Formació en l'àmbit del lleure <i>(escoles més destacades)</i>	École de Cirque de Bruxelles
	École de Cirque du Brabant Wallon
	École de Cirque de Gembloux
	École de Cirque de Honnelles

1.1.3. Finançament del sistema

No es pot parlar d'un sistema de finançament clar de la formació en circ per a tota la comunitat francòfona. L'École Supérieure des Arts du Cirque està reconeguda com un centre públic de formació superior artística i, per tant, el seu finançament recau en el Ministeri d'Educació – Ensenyament de la Comunitat francesa de Bèlgica. També hi aporta recursos la Regió de Brussel·les Capital i l'Administració local del Municipi d'Auderghem (municipi on està ubicada l'escola).

Per altra banda, pel que fa a les escoles de formació en l'àmbit del lleure, el sistema de finançament és més divers. Algunes d'aquestes sorgeixen d'iniciatives impulsades per ajuntaments i reben, per tant, un important suport municipal. Altres tenen menys participació pública i depenen bàsicament de les quotes que paguen els alumnes dels cursos i tallers.

1.1.4. Titulacions que s'ofereixen

L'ESAC és l'única escola de Bèlgica que expedeix un títol oficial. Aquest títol oficial es troba emmarcat dins dels ensenyaments superiors artístics de tipus curt (d'un cicle). Concretament es troba dins la branca de les arts de l'espectacle i tècniques de difusió i comunicació. És un títol reconegut pel Ministeri d'Educació de la Comunitat francesa de Bèlgica:

- ✓ *Diploma en Arts d'Espectacle i Tècniques de Difusió i Comunicació, especialitat Arts del Circ. Equivalent a 3 anys d'universitat (nivell de grau dins del sistema EEES).*

1.2. L'École Supérieure des Arts du Cirque (ESAC)

L'any 2003 es crea l'École Supérieure des Arts du Cirque (ESAC) de Brussel·les. La gènesi de l'escola s'havia començat a forjar l'any 1996 amb la creació de l'École Nationale des Arts du Cirque (ENAC) que en aquell moment es dedicava parcialment al circ i a la dansa. Després d'anys de reclamar el suport de les institucions, l'any 1999 es comencen a concretar polítiques i accions favorables al circ. Al cap de quatre anys, es posa en marxa l'ESAC. S'ha produït, doncs, un canvi espectacular en el camp de la formació de les arts del circ en molt pocs anys. De ser una escola d'un sol professor, actualment es manté una plantilla de 17 professors a temps complet com a mitjana, fet que significa comptar amb una cartera de 30 professionals.

Amb la creació de l'ESAC, la Comunitat francesa de Bèlgica consolida el seu suport al circ contemporani i constitueix la 17a institució d'ensenyament superior artístic. L'ESAC és, doncs, una escola de titularitat pública, estatal, finançada pel Ministeri d'Educació.

1.2.1. El projecte educatiu

La concepció del circ

L'ESAC defineix el seu projecte educatiu a partir de posicionar-se dins del que s'anomena com a "circ contemporani". Com a objectiu principal es proposa:

"Formar un artista autor i creador que podrà incloure la seva recerca i la seva creació dins la tendència evolutiva del circ contemporani i contribuir al desenvolupament d'aquest art a partir de la creació pròpia de noves formes o tot integrant-se dins d'una dinàmica de creació col·lectiva." (Extret de la Memòria de l'ESAC, curs 2006 – 2007).

En el cas de l'ESAC, els límits conceptuals del circ contemporani deixen fora de les disciplines sobre les quals s'ha de donar formació, el clown i el treball amb animals. Es considera que el clown pertany a l'àmbit de la interpretació teatral i, per tant, ja hi ha escoles que cobreixen l'ensenyament de la vis còmica en la interpretació.

Pel que fa a les especialitats, l'oferta de l'ESAC és totalment oberta. S'ofereixen totes les especialitats bàsiques i fins a 40 subespecialitats, sense que la llista estigui tancada. En funció dels coneixements que poden aportar nous professors o

de les iniciatives dels estudiants a l'hora de proposar nous aparells o la mescla de tècniques, l'oferta de subespecialitats pot créixer.

Oferta formativa de l'ESAC	
Especialitats	Subespecialitats
Acrobàcia	Barra russa / Gronxador rus / Bàscula / Trampolí / Tumbling / Mini volant, gran volant / Dansa acrobàtica / Acro-staff / Acro-porté, mà a mà / Roda Cyr /...
Malabarisme i manipulació	Boles / boles de rebot / bola de contacte / Masses / Diàbolo /...
Aeri	Corda aèria / corda fixa / tela aèria / tela ballant / trapezi / Cèrcol aeri / quadre aeri / quadre coreà / ...
Equilibri	Equilibri sobre les mans / equilibri sobre el cap / equilibri sobre aparells /...

El programa formatiu

El programa es desenvolupa al llarg de 3 anys, a temps complet. Això significa una dedicació, per part de l'alumne, de 35 hores per setmana, fet que acaba representant un total de 1.120 hores per any de mitjana (varia en cada un dels cursos) i de 3.360 hores totals.

El programa es divideix en tres tipus d'assignatures o cursos:

I. Cursos generals. Aborden aspectes relacionats amb el context.

	1r any	2n any	3r any	TOTAL
Història del circ	30	15	15	60
Història de l'art	15	30	15	60
Producció i enginyeria circense	30	15	-	45
Ciències aplicades a les arts del circ (anatomia, biomecànica i dietètica)	30	-	-	30
Dret (gestió de la carrera)	-	-	15	15
Subtotal	105	60	45	210

II. Cursos artístics. Aborden tots aquells elements necessaris per a l'elaboració d'un espectacle de circ.

	1r any	2n any	3r any	TOTAL
Arts del circ (general, malabars, aeri, acrobàcia, equilibri)	240	240	270	750
Interpretació	120	120	120	360
Formació corporal i gestual	120	120	120	360
Taller de creació	30	-	-	30
Taller públic	60	120	150	330
Projectes personals	30	60	180	270
Dramatúrgia i tècniques escèniques	60	75	75	210
Escenografia, decoració i vestuari	30	45	45	120
Producció i estructures de creació	-	-	30	30
Subtotal	690	780	990	2.460

III. Cursos tècnics. Aborden els aspectes tècnics necessaris per a la creació circense.

	1r any	2n any	3r any	TOTAL
Acrobàcia dinàmica	90	90	90	270
Trampolí	60	60	60	180
Acrobàcia estàtica	45	45	-	90
Preparació física específica	60	45	45	150
Subtotal	255	240	195	690

La dedicació més gran se l'enduen les assignatures artístiques (que, tanmateix, també inclouen una part important de tècnica) amb el 73,2% de les hores de formació. Les assignatures més estrictament de preparació física representen el 20,5% i les generals el 6,3% restant. Per tant, el programa de l'ESAC posa l'accent, clarament, en la preparació artística dels seus estudiants, amb una mateixa atenció a la interpretació i a la creació d'autor.

Durant els tres anys es van intercalant la preparació de base i els cursos especialitzats entorn la disciplina que han triat, amb els tallers i els projectes de cada alumne oberts al públic. L'escola, doncs, proposa mantenir un equilibri entre el treball intern i l'exposició pública de les creacions dels alumnes, i entén que la visualització de la millora és un estímul important per als estudiants.

A part dels cursos inclosos en el programa, l'ESAC ofereix un seguit d'activitats per complementar la formació dels seus alumnes. Entre aquestes activitats paral·leles, que poden variar d'un any a l'altre, hi ha tallers específics per reforçar la preparació física general i estades especialitzades que imparteixen professors visitants o professionals en actiu.

Els criteris d'admissió i avaluació

Els durs criteris d'admissió i d'avaluació són els que determinen el nivell formatiu de l'escola. A mesura que ha anat avançant la trajectòria de l'ESAC, el nivell de preparació dels candidats i dels estudiants ha anat augmentant progressivament. En conseqüència, per poder superar les proves d'admissió els estudiants s'han hagut de preparar prèviament.

Els dos requisits previs per poder participar en les proves de selecció de l'ESAC són:

- Disposar del títol de batxillerat
- Ser menor de 23 anys

Les proves duren una setmana i inclouen testos físics, test de potencialitat i la representació d'un número. S'avalua el nivell del candidat amb relació als paràmetres següents:

- a) Preparació física (musculació, flexibilitat, resistència)
- b) Preparació acrobàtica
- c) Preparació artística (teatre, dansa i història de l'art)

L'experiència escènica i el domini de la pràctica musical també es tenen en compte.

Preseleccions (dies 1, 2 i 3)

- 1) Avaluació de les capacitats físiques i de resistència. Les capacitats físiques són avaluades a partir de criteris objectius.
- 2) Avaluació de les capacitats en acrobàcia dinàmica i trampolí. Aquestes capacitats són avaluades a partir d'una escala de dificultat que augmenta progressivament. L'objectiu és analitzar el nivell dels candidats i el seu potencial creatiu. En el transcurs dels exercicis d'improvisació, es posarà l'accent en la qualitat de l'execució, la interpretació, l'expressió, la capacitat d'aprenentatge, la creativitat i el sentit de la innovació així com la necessitat de treballar en grup.
- 3) Entrevistes individuals.
- 4) Breu demostració en una de les disciplines circenses davant del jurat i dels altres candidats. És el moment de demostrar al jurat no només les capacitats tècniques sinó també la posada en escena, la

interpretació, el moviment i la creativitat. Cada candidat haurà de triar la disciplina que, amb posterioritat, voldrà seguir durant la seva estada a l'ESAC. La durada de la demostració no haurà de sobrepassar els 4 minuts. Cada candidat s'encarregarà de portar la música que acompanya la seva representació i el material necessari.

Selecció final (dies 4, 5 i 6)

Se situa els candidats en la pràctica del tipus d'elements que treballaran en les assignatures de l'ESAC. L'avaluació es fixarà en les aptituds físiques i artístiques dels candidats, tot tenint en compte:

- La creativitat
- El sentit d'innovació i recerca
- El sentit del treball en grup
- La capacitat d'aprenentatge i d'adaptació

Els candidats seran sotmesos a una segona entrevista individual per tal de mesurar els seus coneixements en l'àmbit general i cultural, així com les seves motivacions.

Dels 60 candidats que com a mitjana participen a les proves, finalment cada any només n'entren 15.

Els criteris d'avaluació durant els tres anys de formació també són estrictes. Es posa en pràctica un sistema que combina una avaluació continuada i una prova final amb dues convocatòries:

- a) Avaluació continuada durant tot el curs (amb proves a l'octubre/març/juny). Les proves del juny les duu a terme un jurat artístic
- b) Examen final (amb dues convocatòries)

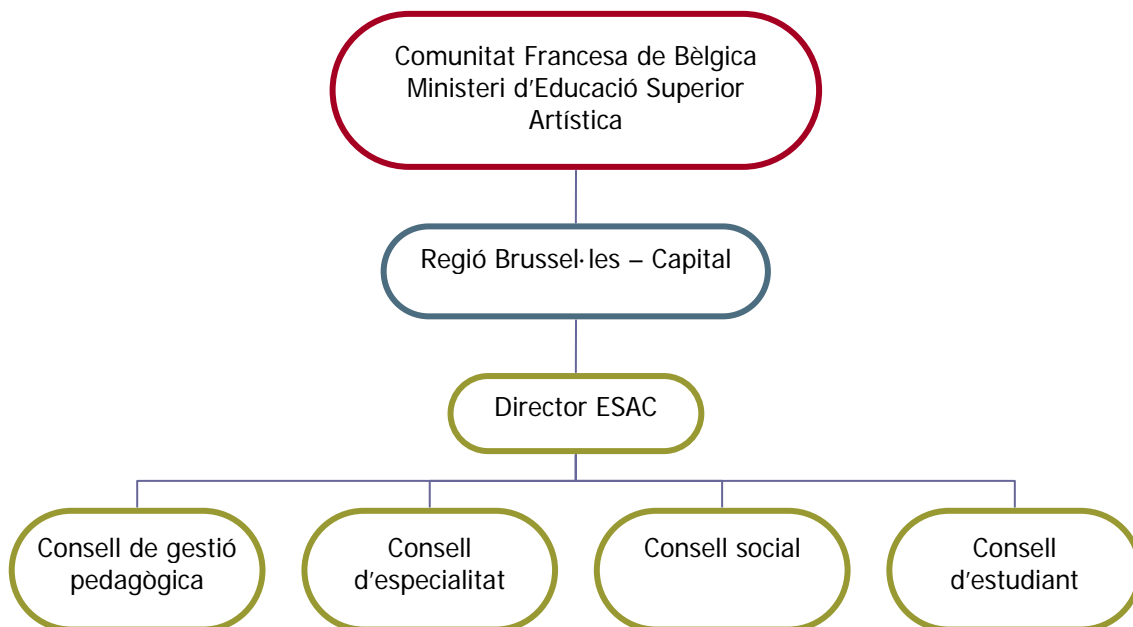
Com a mínim, els estudiants han d'obtenir la puntuació de 12/20 per aprovar les assignatures. En cas que no ho aconseguixin hauran de repetir-les. La taxa d'abandonament (per motius diversos) o de repetició no és gaire elevada (3 de cada 16) però denota l'exigència que imposa l'escola als seus estudiants.

1.2.2. Els equipaments

L'ESAC disposa d'unes instal·lacions situades en una antiga fàbrica de 1.000 m². Es compta amb un gran espai d'entrenament i de quatre sales multifuncionals que s'adapten a les necessitats de cada curs. No disposa de vela. En aquests moments, està buscant unes noves instal·lacions, atès que seria necessari poder disposar d'entre 500 i 700 m² més.

1.2.3. Estructura organitzativa

L'estructura organitzativa de l'ESAC es regeix per la normativa vigent a les escoles superiors d'art de Bèlgica. S'estableix l'existència de quatre consells (gestió pedagògica, especialitat, social i d'estudiants) responsables de gestionar, juntament amb el director, l'activitat diària de l'escola.

La composició dels consells i les seves funcions són les següents:

Consell	Components	Funcions
Consell de gestió pedagògica	Director escola 5 representants del professorat 3 representants sindicals 1 representant personal administració i serveis 5 representants estudiants	Elaborar el projecte educatiu de l'escola. Mantenir relacions amb el sector professional. El consell de gestió pedagògica manté línia oberta amb la Regió de Brussel·les – Capital.
Consell d'especialitat	Director escola El claustre de professors 4 representants estudiants	Concretar el projecte pedagògic (planificació/horaris). En el cas de l'ESAC, atès que no hi ha especialitats (disciplines), d'aquest consell no en depèn cap més òrgan.
Consell social	Director escola 2 representants estudiants	Gestionar les beques per als estudiants. Gestionar les activitats obertes al públic

Consell d'estudiants	9 representants estudiants, que són escollits anualment	Representar els estudiants en cada un dels consells de gestió de l'escola.
----------------------	---	--

1.2.4. Finançament

Les aportacions financeres de les diverses administracions que sustenten l'escola es distribueixen de la manera següent:

Administració	Quantitat i concepte
Comunitat francesa de Bèlgica	1.000.000 € en concepte de salaris del professorat i el director de l'escola.
Regió Brussel·les Capital	200.000 € en concepte de salari dels dos administratius + ajudant administració 200.000 € per despeses de funcionament
Municipi d'Auderghem	100.000 € en concepte de lloguer de les instal·lacions

Les despeses de matrícula són les següents (curs 2007 – 2008):

1r i 2n any	162,62 €
3r any	211,14 €

Per als estudiants provinents de fora de la Unió Europea s'estableix el pagament de 992,00 € en concepte de drets d'inscripció.

1.2.5. Relació amb el sector professional

Les relacions que s'estableixen amb el sector professional són bastant estretes i es canalitzen a través de diverses accions:

- *Estades o cursos específics que imparteixen professionals en actiu.* Aquestes estades permeten als alumnes aprofundir en la formació d'una disciplina o en el coneixement d'aspectes relacionats amb la producció d'espectacles i/o amb la vida professional de les companyies de circ.

- *Tallers i sessions obertes.* Durant els tres anys de formació es van alternant sessions i presentació de projectes, per part dels alumnes, oberts al públic en què es convida a representants del sector.
- *Edició d'un DVD.* Al final de cada curs, s'edita un DVD on es mostren els projectes de cada alumne. D'aquest DVD se'n fa una difusió àmplia, per tal que arribi a les companyies o productors culturals de Bèlgica.
- *Associació per a la Inserció Professional.* Una associació, independent de l'escola però que hi està molt vinculada, que es dedica a assessorar els joves creadors un cop han acabat la seva etapa formativa en la transició cap al món laboral. A través d'informació, cites amb companyies, seguiment de les trajectòries dels exalumnes es treballa per assolir un alt grau d'inserció professional.

1.2.6. Altres característiques de l'escola

L'ESAC comparteix les instal·lacions amb una escola de música local (Acadèmia de música *Franz Constant* d'Auderghem). Això ha permès que s'establissin diverses col·laboracions, entre les quals destaquen la participació de músics de l'escola en la creació dels tallers oberts i dels projectes de final de carrera dels estudiants de l'ESAC. La concepció conjunta dels espectacles ha permès l'exploració de nous territoris i ha encoratjat els responsables de les dues escoles a establir més espais de col·laboració.

A part de l'Escola de Música *Franz Constant*, dins de les mateixes instal·lacions hi ha una escola pública d'educació infantil i primària (*Centre Scolaire du Souverain*). La proximitat amb l'ESAC ha permès una certa especialització de l'escola entorn les arts del circ: en les classes de psicomotricitat es practiquen les diverses tècniques circenses ("circomotricitat"), des de les àrees de ciències socials es treballa la història del circ, etc.

2. El circ a França

Les polítiques culturals de les arts del circ a França tenen un dels recorreguts més llargs i consolidats d'Europa. Ha estat principalment gràcies al treball dels agents del sector que s'ha aconseguit estructurar no només una formació reconeguda per l'Estat, sinó que també s'ha obtingut el reconeixement i el suport econòmic i polític.

A partir de la dècada dels setanta els agents del sector de les arts del circ es comencen a mobilitzar, però no és fins als anys vuitanta que aquesta mobilització va prenent forma: l'any 1988 es crea la Federació Nacional d'Escoles de Circ (FNEC), que posteriorment passarà a ser la Federació Francesa d'Escoles de Circ (FFEC).

En la dècada dels vuitanta l'Estat, a través del Ministeri de Cultura i Comunicació, es fa ressò de les reivindicacions del sector i emprèn una política decidida de suport al sector que es manté en l'actualitat. Entre les accions més importants destaca la creació, l'any 1985, del Centre Nacional de les Arts del Circ (CNAC), un centre pioner a Europa que tindrà com a eix central l'oferta d'una formació superior de qualitat.

Actualment el sector del circ a França es caracteritza per:

- Unes 900 companyies i 230 festivals. Entre els quals destaquen el Festival d'Aurillac (creat el 1986) o el de *Chalons dans la Rue* (creat el 1987)
- Organitzacions del sector que centralitzen la informació i es mobilitzen per les necessitats del sector
- Espais de producció i difusió descentralitzats a diferents regions del país i amb suport públic
- Escoles de circ amb programes de formació i títols reconeguts per l'Estat i que a més disposen d'ajudes públiques.

A través de la Direcció de Música, Dansa, Teatre i Espectacles, el Ministeri de Cultura i Comunicació dóna suport als festivals, companyies, espais de creació i escoles de circ.

Un dels esdeveniments més importants amb el qual el Govern francès va consolidar el seu suport al sector del circ va ser la celebració de l'**Any del Circ** 2001-2002. Durant aquest període van ser dutes a terme nombroses accions, entre les quals destaquen: l'ampliació dels fons d'ajuda al sector, la definició de noves línies de suport i la signatura de convenis i acords.

Entre aquests acords destaca la signatura de la Carta d'acollida dels circs als municipis (*Charte d'accueil des cirques dans les communes*). Aquest document és un acord entre l'Associació d'Alcaldes de França (AMF), la Federació Nacional de Col·lectivitats Territorials per la Cultura (FNCC), les organitzacions professionals de les arts del circ i el Ministeri de Cultura i Comunicació per regularitzar i harmonitzar les condicions necessàries i mínimes que cada una de les parts ha d'oferir per a l'acollida dels circs en els municipis. La carta també està pensada com a catalitzadora d'una xarxa de tots aquells municipis que treballen en favor de les arts del circ. Va ser oficialment signada per totes les organitzacions citades el maig del 2001 i va ser presentada com una de les principals accions de l'Any del Circ.

Finalment, pel que fa als objectius de l'Any del Circ, és rellevant ressaltar que el mateix Ministeri de Cultura va elaborar un informe final *L'année des arts de circ. 2001-2002* a mode de balanç. Aquest informe recull les principals activitats i línies d'ajuts implementades amb motiu de l'Any del Circ, i fa un recorregut detallat per cada un dels aspectes que componen la realitat d'aquest sector (companyies, festivals, escoles, espais per a residències, mecanismes de difusió, etc.).

Una de les accions més innovadores de suport al sector ha estat la creació dels pols de circ (*les pôles du cirque*). Es tracta d'un sistema mitjançant el qual s'estructuren per tot el territori centres regionals estables per a la producció, difusió i acció cultural al voltant de les arts del circ. Aquests centres disposen d'un important suport del govern francès i van rebre un impuls remarcable durant la celebració de l'Any del Circ 2001- 2002.

Hi ha un total d'onze pols regionals, que es poden classificar en diverses tipologies:

- ✓ Quatre espais de caràcter generalista, que ja han definit un treball específic en l'àmbit del circ:
 - Circuits, Scène Conventionnée d'Auch (Migdia-Pirineus)
 - Le Carré Magique, Scène Conventionnée de Lannion (Bretanya)

- L'Agora, Scène Conventionnée de Boulazac (Aquitània)
- L'Espace Athic a Obernai (Alsàcia)
- ✓ Dos espais específics
 - El Centre Régional des Arts du Cirque a Cherbourg-Octeville (Baixa Normandia)
 - Les Arts à la Rencontre du Cirque a Nexon (Llemosí)
- ✓ Dos pols específics instal·lats en espais patrimonials
 - El Cirque-Théâtre d'Elbeuf (Alta Normandia)
 - El Cirque Municipal Jules Verne a Amiens (Picardia)
- ✓ Tres pols específics instal·lats en companyies de circ:
 - L'Institut des Arts du Clown a Bourg-Saint-Andéol (Roine-Alps)
 - Le Hangar des Mines – pol Cevenes (Llenguadoc-Rosselló)
 - Le Prato a Lille i el Centre des Arts du Cirque de Lomme.

L'any 2004 aquests pols s'organitzen al voltant d'una associació anomenada *Territoires de Cirque* (www.territoiresdecirque.free.fr) amb l'objectiu de concertar accions a favor del circ professional i constituir-se com a plataforma d'interlocució amb l'Administració.

A part de totes les accions a favor de la creació i la producció, s'ha destinat un espai per a la difusió de les principals produccions circenses. El Parc de La Villette a París disposa d'una gran vela i tant acull companyies consolidades com dóna espai a nous creadors durant tot l'any.

Més enllà d'aquests recursos, el circ a França també té una associació encarregada de centralitzar tota la informació que es mou al voltant d'aquest sector. Amb seu a París, HorsLesMurs és el centre nacional de recursos de les arts del carrer i de les arts del circ. L'associació, creada l'any 1993, té com a finalitat treballar pel desenvolupament de les arts del carrer i de les arts del circ.

HorsLesMurs treballa sota tutela de la DMDTS (Ministeri de Cultura i Comunicació). S'encarrega de centralitzar tota la informació relativa a aquests dos sectors artístics i cada dos anys publica la guia Goliath, on es pot trobat tota la informació relativa a escoles de circ, llocs de difusió i producció, activitats artístiques, etc. A més, també

publica trimestralment la revista *Arts de la Piste* i amb motiu de l'Any del Circ 2001 – 2002, va fer una publicació especial titulada *Cirque(s) aujourd'hui*.

HorsLesMurs és a més l'organització que és a l'origen de la xarxa europea Circostrada i la que s'ocupa del seu funcionament; actualment n'és la seu.

2.1. El sistema formatiu francès

2.1.1. Antecedents del sistema

La formació en l'àmbit del circ rep el primer suport, per part de l'Estat, amb la creació l'any 1985 del Centre Nacional de les Arts del Circ (CNAC). Des d'aleshores s'ha desenvolupat un autèntic sistema d'escoles i centres dedicats a cobrir totes les etapes formatives d'un artista: des de la formació de base a la formació superior, passant per la formació preparatòria abans d'entrar a la superior.

L'any 1998 la Federació Francesa d'Escoles de Circ (FFEC) signa una carta de qualitat de l'ensenyament de les arts del circ, amb l'objectiu d'aportar un marc precís i definit a les escoles, tallers i espais de formació i pràctica de les arts del circ per al desenvolupament de les seves activitats. Al mateix temps, també aporta a aquells espais amb una oferta d'oci centrada en el circ, els principis i les condicions per garantir una pràctica tan segura com sigui possible.

Al cap d'un any (1999) es produeix un dels moments més rellevants en el desplegament del sistema formatiu francès: l'acord marc de col·laboració signat entre el Ministeri de Cultura i Comunicació, el Ministeri de Joventut i Esport i la Federació Francesa d'Escoles de Circ (FFEC).

L'objectiu d'aquest acord marc és promoure la qualitat de l'ensenyament de les arts del circ a França. Amb aquesta finalitat, els dos ministeris exposen donar el seu suport a l'FFEC en les tasques que du a terme a l'hora de definir les característiques de l'ensenyament i de regularitzar les condicions de seguretat i professionalitat dels estudis en arts de circ.

Amb l'acord s'aprova que l'FFEC prengui part en els processos de reflexió i implementació de les condicions que ha d'oferir l'ensenyament i la formació en les arts del circ, i l'FFEC es compromet a presentar un informe anual als dos ministeris sobre el treball i funcionament de totes les escoles de circ de França adherides a aquesta Federació.

S'estableixen els acords següents:

Sanitat	Desenvolupar les qualitats físiques de l'individu respectant el potencial a llarg terme de cada persona
Seguretat	No es pot parlar de "seguretat petita" per a una escola petita i de "seguretat gran" per a una escola gran.
Pedagogia	El circ és un art. I s'ensenya respectant plenament la persona
Formació	Cal assegurar en les escoles una formació de qualitat. Aquest principi passa per una formació adaptada dels professors de les arts del circ.
Àmbit administratiu	El respecte a la llei dels participants i del personal. Garantir la viabilitat de les estructures a llarg termini.

Actualment la Federació està formada per més de 150 escoles adherides, que desenvolupen diversos tipus de formació:

- Formació artística
- Formació preparatòria a les escoles superiors
- Formació de formadors
- Formació contínua
- Formació pedagògica

Els objectius de l'FFEC són agrupar totes aquelles escoles que tenen per a objectiu la formació o la pràctica de les Arts del Circ a França, partint del respecte al projecte educatiu de l'FFEC, a la carta de qualitat i a l'acord marc signat amb els Ministeris.

Aquests antecedents porten a la definició d'un sistema que respon clarament a un model *top – down*, caracteritzat per una forta aposta pública.

2.1.2. Estructura del sistema

El sistema educatiu del circ a França és un dels més desenvolupats i amb un major reconeixement oficial per part de l'Estat. Progressivament es van desplegant diferents títols oficials per tal de reconèixer aquesta disciplina artística com a etapa dins dels plans d'estudi de la formació pública.

El mateix Ministeri de Cultura i Comunicació especifica que el seu compromís cap a la formació superior o professional d'aquest sector artístic es concreta en tres tipus de formació:

- Formació d'artistes-intèrprets
 - Escoles de formació superior
 - Escoles preparatòries per accedir a les escoles superiors
- Qualificació de formadors
- Educació artística

El Ministeri de Cultura i Comunicació reconeix i sustenta tres escoles de formació superior i sis escoles preparatòries repartides pel territori, que, per la qualitat i nivell dels seus ensenyaments, són considerades com una xarxa d'escoles prèvies a les de formació superior.¹

¹ A part d'aquestes escoles, l'FFEC té comptabilitzades més de 150 escoles, bàsicament dedicades a la formació amateur, per a adults i infants i a la formació contínua. Es pot consultar la llista d'escoles per Departament o municipi a la pàgina web de l'FFEC www.ffec.asso.fr

Nom escola	Formació superior	Formació preparatòria	Altres programes de formació	Any de creació
Centre National des Arts du Cirque (CNAC)	x		Cursos de formació permanent	1985
Ecole Nationale des Arts du Cirque de Rosny-sous-Bois - ENACR	x	x		1990-92
Académie Nationale Contemporaine des Arts du Cirque - Annie Fratellini	x		Cursos de formació permanent	2003
Arc en Cirque – École de Cirque de Chambéry		x		
Ecole Nationale de Cirque de Châtelleraut - ENCC		x	Batxillerat artístic, opció circ	
Tous en piste - Campelières		x		
Le Lido - Centre des Arts du Cirque de Tolosa		x		
Centre des Arts du Cirque Balthazar - Montpellier		x		
Et vous trouvez ça drôle - Lomme		x		

Tot i que es reconeixen tres escoles com a superiors, val a dir que les seves situacions són força diferents. El CNAC és l'escola superior de França per excel·lència: és pública, estatal i amb 22 anys de trajectòria. L'escola de Rosny-sous-Bois és una escissió del CNAC i prepara els seus alumnes per accedir-hi (d'aquí la seva classificació també com a escola preparatòria). La seva condició de superior deriva del fet que expedeix un títol amb reconeixement oficial (a diferència del que passa amb les altres escoles preparatòries), però de nivell inferior al que expedeix el CNAC. Per últim, l'Académie Fratellini és una escola privada, que ha

vist reconeguda recentment la seva trajectòria amb un suport per part de l'Administració.

Cal destacar, també, el cas de l'Ecole Nationale de Cirque de Châtelleraut, que disposa de l'únic batxillerat artístic de França que ofereix l'opció Arts del Circ. Es tracta d'un programa transversal entre aquesta escola de circ i l'institut d'educació secundària local (Lycée Marcelin Berthelot).

2.1.3. Finançament del sistema

El Ministeri de Cultura i Comunicació, a través de la Direcció de Música, Dansa, Teatre i Espectacles, sustenta les tres escoles de formació superior, que són de titularitat estatal, i dóna suport mitjançant subvencions a les sis escoles preparatòries.

2.1.4. Titulacions que s'ofereixen

La formació en circ a França forma part de l'oferta formativa homologada per l'Estat, amb la qual cosa hi ha unes titulacions en arts del circ amb reconeixement oficial i equiparables a altres tipus de formacions. Cobreixen tant la formació superior com la formació preparatòria i la formació de formadors. Val a dir, però, que pel fet de ser un sistema pioner (amb relació sobretot al belga i a l'anglès) la titulació superior francesa encara no gaudeix de l'homologació europea que l'hauria de situar en un nivell de grau (segons la terminologia EES). Les escoles que reben el suport de l'Estat, superiors i preparatòries, estan en disposició d'expedir els títols següents:

Formació superior

- ✓ **Diplôme des Métiers des Arts du Cirque (DMA).** Equivalent a dos anys d'Universitat. Expedit per:
 - Centre National des Arts du Cirque (CNAC) de Châlons-en-Champagne.
 - Académie Nationale Contemporaine des Arts du Cirque – Annie Fratellini

Formació preparatòria

- ✓ **Brevet Artistique des Techniques du Cirque (BATC).** Equivalent a un títol de batxillerat. Curs preparatori de dos anys per accedir al CNAC. Expedit per l'Ecole Nationale de Cirque de Rosny-sous-Bois.²

Formació de formadors

- ✓ **Brevet d'Initiation aux Arts du Cirque (BIAC).** Títol que reconeix l'adquisició de competències específiques en formació de base relacionada amb el circ. El BIAC correspon a una formació inicial que posteriorment pot ser ampliada amb una formació de base més avançada (BISAC) o una formació preparatòria.
- ✓ **Brevet d'Initiateurs Spécialisé en Arts du Cirque (BISAC).** Títol que reconeix l'adquisició de competències específiques en formació de base en què s'especialitza en una tècnica o en la formació del circ per a col·lectius específics. Per accedir a aquesta formació s'ha d'estar en disposició d'un BIAC i demostrar experiència prèvia de formador. S'ha creat un BISAC de Circ adaptat, per a la utilització del circ com a eina per al desenvolupament de projectes educatius i terapèutics amb persones discapacitades.
- ✓ **Brevet Professionnel de la Jeunesse, de l'Education Populaire et du Sport (BJEPS). Activités du cirque.** Diploma d'Estat de nivell IV (formació professional). Títol que reconeix la preparació per exercir de formador en l'àmbit del lleure (animador sociocultural, iniciador en les arts del circ, etc.). El BJEPS ha estat creat en un marc de renovació dels diplomes per tal d'adaptar millor les qualificacions a les necessitats dels llocs de treball.
- ✓ **Diplôme d'Etat Enseignant des Arts du Cirque.** Aquest diploma es troba en procés d'homologació. Anirà dirigit als artistes en actiu que vulguin dedicar-se a l'ensenyament, que demostrin una especialitat entorn d'una de les disciplines del circ.

² Les altres escoles preparatòries reconegudes per l'Estat també preparen els seus estudiants per accedir a la formació superior. No obstant això, només l'escola de Rosny-sous-Bois expedeix un títol oficial reconegut.

2.2. Centre National des Arts du Cirque (CNAC)

Creat l'any 1985 pel Ministeri de Cultura i Comunicació, el CNAC (ubicat a Châlons-en-Champagne, a la regió de Xampanya-Ardenes) representa la materialització de l'aposta per la formació superior en les arts del circ. A part d'incloure l'École Nationale Supérieure des Arts du Cirque (ENSAC), el CNAC també és un centre de formació permanent per a artistes i tècnics de les arts escèniques i un espai de recerca, documentació i producció audiovisual entorn del circ i totes les disciplines afins.

El CNAC forma part de la Federació Francesa d'Escoles de Circ (FFEC) i de la Federació Europea d'Escoles de Circ (FEDEC).

2.2.1. El projecte educatiu

La concepció del circ

El projecte educatiu de l'ENSAC s'insereix dins del que es coneix com a "nouveau cirque" o circ contemporani.

“La voluntat de renovar l'estètica dels espectacles, d'utilitzar una dramaturgia que trenqui amb la successió de números, d'entrades clownesques o de *parrafades* de la figura coneguda com el Sr. Loyal [el director de pista], de transmetre quelcom al públic amb relació al món, d'inscriure els seus gestos en l'encreuament de les arts i de la vida, fem néixer el que s'ha anomenat circ contemporani”. Extret del projecte pedagògic de l'ENSAC.

Amb l'excepció de l'art clownesc, que ja té un espai de formació específic a França (Apiac, Bourg St Andéol, Drôme), i del treball amb animals exòtics, totes les altres disciplines tenen cabuda dins del projecte de l'ENSAC.

El programa formatiu

El dispositiu pedagògic de l'ENSAC, sustentat per un equip mixt de professors permanents i d'artistes convidats, es basa en l'ensenyament de disciplines de circ i disciplines artístiques complementàries (dansa, teatre, música...). Un 50% del temps es dedica a la formació de la disciplina triada i l'altre 50% a la resta de matèries comunes. El programa de l'ENSAC es desenvolupa al llarg de dos anys de formació a l'escola i un tercer any d'inserció professional:

1r i 2n any del DMA

Especialitats: S'ofereixen totes les especialitats bàsiques (propulsió - acrobàcia, equilibri sobre aparells, disciplines aèries, acrobàcia – equilibris, malabarismes – manipulació d'objectes i pal xinès) i fins a 20 subspecialitats, que poden créixer en funció de les propostes dels alumnes.

Cultura general: L'aprenentatge d'elements de cultura general és obligatori per a tots els estudiants.

Arts eqüestres: és una de les singularitats de l'ENSAC; tots els alumnes, durant el primer any, es formen en l'art eqüestre.

Música/cant, dansa i teatre: El primer any la dansa, el teatre i la música/cant són obligatòries. El segon any, s'han de triar dues disciplines (d'entre aquestes tres) o bé es poden continuar practicant totes tres.

Requeriments tècnics, administratius, jurídics i de comunicació empresarial: els estudiants també disposen de formació específica en el camp de l'administració – comunicació (aspectes tècnics, administratius, jurídics i de comunicació).

Un cop per trimestre els estudiants han de dur a terme presentacions públiques del seu treball (el que es coneix com a "cercles engrandits"), amb l'ajuda del seu entrenador o *coach*.

Aquesta estructura bàsica es completa amb formació a l'exterior. Inclou la pràctica d'exercicis sobre la neu i el glaç, aclimatació a l'alta muntanya, escalada, medi aquàtic, etc. per tal de treballar sensacions i percepcions noves, la relació amb l'equilibri, l'experimentació del buit, el moviment i els gestos.

Totes les assignatures s'imparteixen cada setmana de manera que un estudiant rep, cada dia, formació en la seva especialitat i formació de les matèries comunes (teatre, música, cant, dansa i cultura general).

3r any del DMA

El tercer any de formació de l'estudiant es dedica a la seva inserció professional. A través del que s'anomena cèl·lula d'inserció professional (CIP), es posa en pràctica una "formació pedagògica nòmada" en la qual els estudiants participen de festivals i de gires en altres països. D'aquesta manera, l'estudiant pot posar en pràctica aspectes com la relació amb el públic, el ritme, la seguretat, etc. Aquestes trobades pedagògiques s'alimenten de l'establiment de llaços estrets entre els estudiants i professionals del país acollidor.

EL DMA, el títol que reben els estudiants de l'ENSAC un cop acaben, està en procés d'homologació per tal de situar-se al nivell de grau (segons la terminologia EEES). Per ara només correspon a dos anys d'ensenyament universitari, fet que no equival a cap titulació universitària reconeguda a Europa.

En el moment en què s'aconsegueixi aquesta homologació, els estudiants amb disposició del DMA podrien accedir al nivell de postgrau (màster). Actualment, el CNAC està estudiant la possibilitat d'oferir, juntament amb la Universitat de Reims i el Conservatori Nacional d'Arts i Oficis (CNAM), un màster europeu en l'àmbit del circ.

Criteris d'admissió i avaluació

La majoria dels estudiants de l'ENSAC han seguit, anteriorment, el curs de dos anys de l'ENARC de Rosny i han obtingut el BATC. No obstant això, l'ENSAC obre la porta també a joves provinents d'altres escoles europees o gent que practica, amb un alt nivell de preparació física i artística, arts urbanes o eqüestres. D'aquesta manera s'aconsegueix diversificar els perfils dels alumnes de l'ENSAC i contribuir, així, a enriquir el circ contemporani. Entorn d'un 30% dels estudiants són estrangers.

Els requisits previs per entrar al CNAC són:

- Tenir entre 18 i 27 anys
- Disposar del títol de batxillerat

- Haver triat una disciplina

S'organitza una primera estada en què hi participen de mitjana uns 60 candidats. La comissió pedagògica de l'escola fa una primera tria, en què escull els candidats que tenen la preparació mínima per entrar a l'escola (aprox. la meitat dels que han pres part de l'estada). A partir d'aquest moment, un jurat independent els sotmet a unes segones proves, en què s'avalua:

- La disciplina que hagi triat
- Les seves aptituds i coneixements amb relació a les disciplines artístiques complementàries (música, dansa i teatre)
- Les seves habilitats motrius (acrobàcia)

Després se'ls fa una entrevista personal i, finalment, una anàlisi mèdica determina si el candidat és apte, o no, per al seguiment de la formació a l'escola. Entre 18 i 20 són els candidats que entren al CNAC.

2.2.2. Els equipaments

El CNAC es troba situat en un entorn rural, en el municipi de Châlons-en-Champagne, a la Regió de la Xampanya-Ardenes.

El CNAC es va instal·lar en el circ estable de Châlons, un dels pocs edificis d'aquestes característiques que encara subsisteixen a França. L'edifici, datat de 1899, conserva la pista circular, amb sorra, fet que recorda el seu passat eqüestre que encara es manté en l'actualitat. A part de l'edifici central, el CNAC també disposa de dues veles exteriors i una vela per a l'entrenament amb els cavalls.

2.2.3. L'estructura organitzativa

L'equip pedagògic permanent de l'ESAC es compon de:

- 9 professors
- 3 professionals convidats permanents
- 8 coordinadors

Els nou professors i els tres professionals convidats formen l'equip de consultors (o coach). Cada estudiant rep el seguiment d'un coach que l'ajuda a progressar constantment en el seu treball, a autoavaluar-se, a adquirir les eines necessàries per planificar la seva preparació permanent i a afavorir la seva transició cap al món professional.

2.2.4. Finançament

El CNAC és una escola estatal francesa que depèn del Ministeri de Cultura i Comunicació francès. El pressupost de l'escola (ENSAC) és de 3 milions d'euros i del conjunt del CNAC, de 4,2 milions d'euros. A part de la subvenció del Ministeri, també reben suport del Consell Regional de Xampanya-Ardenes, del Consell General de La Marne i de les donacions d'empreses i particulars.

La matrícula dels estudiants és gratuïta. Només s'han d'abonar 80 euros en concepte de despeses d'inscripció.

2.2.5. Relació amb el sector professional

La relació amb el sector professional s'estableix, sobretot, a través de la cèl·lula d'inserció professional (CIP). Cada curs una companyia és l'encarregada de treballar amb els alumnes l'espectacle de final de curs.

2.2.6. Altres característiques de l'escola

A part de la formació inicial de caire superior que ofereix l'ENSAC, el CNAC també ofereix cursos de formació permanent, adreçats a artistes, pedagogs i tècnics professionals.

Aquest tipus de formació s'organitza en forma d'estades de llarga durada (més d'una setmana). A part del professorat propi de l'ENSAC, també es compta amb la presència d'experts universitaris que amb la seva presència permeten als participants endinsar-se en altres àmbits de l'art o de la cultura.

El CNAC també disposa d'un centre de recursos documental (amb un important fons audiovisual) i d'un departament de recerca sobre la prevenció de riscos derivats de la pràctica del circ.

3. El circ a la Gran Bretanya

El sector del circ a la Gran Bretanya està experimentant una certa revitalització després de dècades d'estancament. Tot i ser considerat el bressol del circ —Philip Astley va crear el 1768 el primer espectacle de circ documentat, amb cavalls, malabaristes i acròbates—, el circ anglès ha viscut moments difícils en la transició del circ tradicional al contemporani. La celebració del canvi de mil·lenni i els 50 anys de coronació de la reina d'Anglaterra, l'any 2000, van ser moments àlgids de la presència del circ i les arts del carrer en totes aquestes celebracions.

No obstant això, encara ens trobem amb un sector petit: poques companyies (entorn les 40 i les 50) que acostumen a produir pocs espectacles. En el sector hi conviuen representants del circ tradicional britànic, que segueixen el model clàssic de representacions en veles i amb un itinerari pels pobles i ciutats, i un circ contemporani emergent sobretot vinculat als nous centres formatius sorgits a diversos indrets del país. El circ anglès gaudeix d'altres canals de difusió, com certs espectacles de la televisió, cabarets o espectacles de varietats.

Una de les característiques del circ a Anglaterra és l'existència del que s'anomena *community circuses*, circs vinculats a projectes de caire comunitari amb la missió de treballar la integració de comunitats desfavorides, joves, barris perifèrics, etc. a través de les arts del circ.

A Anglaterra es poden comptabilitzar diversos festivals de circ, entre els quals destaquen el *Move it Mime Festival*, *Paddington Performance Festival*, *Summer Road Show* o l'*Spitafiled Festival Fringe*, que comparteixen la característica que es fan durant els mesos d'estiu.

A fi de relançar el sector una de les iniciatives més destacades va ser la creació, l'any 1996 del Circus Arts Forum. Aquesta associació reuneix uns 50 representants del sector (propietaris de companyies, productors, artistes, empreses auxiliars, etc.) amb quatre objectius de base:

- 1) promoure el circ com una activitat cultural normalitzada
- 2) promoure la formació i compartir experiències entre els centres formatius

- 3) garantir el circ com a activitat rendible i que ofereix una feina segura i útil per a la societat
- 4) proporcionar un espai de trobada entre les diferents parts que integren el sector.

L'Associació de Propietaris del Circ (*Circus Proprietors Association of Great Britain*) representa la indústria del circ al Regne Unit i és la interlocutora amb les administracions públiques. Cal tenir en compte que el circ al Regne Unit és bàsicament promogut per les mateixes companyies i associacions, que en general reben poques ajudes públiques, en comparació amb altres països amb polítiques culturals més intervencionistes.

No va ser fins a finals de la dècada dels anys noranta que el suport públic al sector del circ es va materialitzar. Noves possibilitats han estat posades recentment a l'abast de les companyies per rebre ajudes tant de les diverses administracions com de fundacions tant de tipus nacional, regional com locals. En general, les companyies de circ, com a empreses, no acostumen a rebre ajuts si no és que despleguin algun tipus de projecte educatiu o comunitari.

L'any 2001 l'Arts Council trasllada la responsabilitat del suport al circ i les arts de carrer a la seva nova oficina dedicada a l'art dramàtic no textual. Tot i que el reconeixement ha augmentat, el sector apunta que encara no es considera el circ com un art al mateix nivell que el teatre o la dansa.

A través del seu *Strategy and Report on Circus 2002*, l'Arts Council va ordenar la seva política de suport al sector en dues grans línies: el Programa Nacional per a la Itinerància, en què es donen ajudes a les gires i a projectes de dimensió nacional i el suport a les xarxes i a les iniciatives que organitzin debats i conferències entorn el circ (com és el cas del Circus Arts Forum). A part de l'Arts Council cal comptar també amb l'existència de la National Lottery que distribueix subvencions al sector i amb el paper de suport que juguen els arts council regionals de Gales, Escòcia i Irlanda del Nord.

Finalment, cal apuntar el desenvolupament d'una xarxa entorn les iniciatives que treballen el circ amb els joves que s'ha materialitzat amb la *National Association of Youth Circus, NAYC*. Aquesta associació, creada el 1994, reuneix més de 70 col·lectius.

3.1. El sistema formatiu anglès

3.1.1. Precedents del sistema

Històricament, tal i com passava al conjunt d'Europa, la formació en l'àmbit del circ a la Gran Bretanya requeia en les famílies que preparaven els seus membres per als espectacles que duïen a terme.

Aquest model ha començat a canviar recentment, a finals de la dècada dels anys noranta, amb l'aparició de diverses escoles que proposen des de formació superior fins a formació amateur o en l'àmbit del lleure infantil i juvenil o formació contínua per als professionals del circ. Totes aquestes escoles són d'iniciativa privada i, en alguns casos, reben suport públic.

A part de les escoles exclusivament dedicades a la formació de circ, també han aparegut universitats o escoles d'educació contínua que inclouen cursos de mim, clown o acrobàcia. Alguns d'aquests cursos reben ajudes del Departament d'Educació.

Tal i com s'assenyalava en la descripció del sector, els circs comunitaris són molt presents en el context anglès i des d'aquests espais també s'ofereixen alguns cursos de formació. Entre aquests destaca la creació d'una xarxa entorn els centres que treballen amb joves.

3.1.2. Estructura del sistema

A la Gran Bretanya no hi ha un sistema formatiu estructurat com a tal, sinó que es caracteritza per la suma d'iniciatives de caràcter privat que, amb el pas dels anys, estan construint un sistema des de baix cap a dalt (model *bottom – up*). S'apunta, doncs, l'embrió d'un cert sistema, el dibuix d'un primer esquelet, sobretot gràcies a la consolidació de les iniciatives aparegudes durant la segona meitat dels anys noranta.

En aquest sentit, l'única xarxa més o menys estable és la que s'ha establert entorn els programes de formació juvenil, a través de la NAYC.

Hi ha dues escoles que ofereixen formació reglada i reconeguda oficialment: una escola d'àmbit superior (The Circus Space) i una escola que imparteix un batxillerat artístic centrat en l'àmbit del circ BTEC (Circomedia), que se situa com a escola preparatòria per accedir a la formació superior. La resta d'escoles cobreixen bàsicament formació de tipus professional (masterclasses i tallers), formació de lleure infantil (cursos per a infants) i formació juvenil (bàsicament, a través de la fórmula dels circs comunitaris).

Es tracta, doncs, d'un sistema en procés de construcció que, tanmateix, disposa d'una de les tres escoles europees que ofereixen formació superior reconeguda (i que forma part de la FEDEC). L'homologació dels títols ha permès assentar el treball que ja s'estava fent (es va començar amb un període de prova abans d'aconseguir l'oficialitat) i obrir perspectives d'un major creixement del nombre d'escoles.

Escoles	Tipus de formació
The Circus Space. Londres	Formació superior. Formació contínua. Formació lleure
Circomedia. Bristol	Formació de base batxillerat
Circelation. West Yorkshire	Formació contínua
Nofit State Circus. Cardiff	Formació contínua. Formació lleure.
Academy of Circus Arts (ACA). Newbury	Formació contínua.
Blackpool Circus School. Lancashire	Formació lleure
Circus Maniacs School of Circus Arts. Kingswood	Formació contínua. Formació lleure.
Greentop Circus. Sheffield	Formació contínua. Formació lleure.
Kent Circus School	Formació contínua. Formació lleure.
PPAL Community Circus School. Preston	Formació lleure
The Circus Project. Brighton	Formació contínua. Formació lleure.
TopHat Workshops. Brighton	Formació lleure
Why Not Institute	Formació contínua. Formació lleure.

Font: *Circus Arts Forum*

3.1.3. Finançament del sistema

El sistema formatiu de la Gran Bretanya està protagonitzat per escoles o centres d'iniciativa privada que, en bona mesura, s'autofinancen. No obstant això, també cal

dir que algunes d'aquestes reben suport estatal, regional o local i provinent de fundacions o associacions benèfiques del tercer sector.

A escala estatal, l'Arts Council i la National Lottery són els dos organismes que de forma més important donen suport al sistema formatiu. L'Arts Council estableix acords bilaterals amb els diversos projectes, en què es fixen els objectius a assolir en el període establert (normalment per a dos anys) i la quantitat de recursos que s'hi destinen. En aquests marcs de col·laboració s'estableixen processos de seguiment i de control en l'ús dels recursos. Per la seva banda, la National Lottery també dóna subvencions a alguns projectes, com per exemple el curs de sis mesos que organitza l'Academy of Circus Arts.

Així mateix, les dues escoles que expedeixen títols oficials (The Circus Space i Circomedia) reben ajudes provinents dels corresponents departaments d'educació: el Circus Space rep finançament per part del HEFCE (Higher Education Funding Council for England), l'equivalent al ministeri d'universitats anglès, i el Circomedia rep finançament com a part del sistema formatiu reglat. En aquest sentit, el BTEC National Diploma és gratuït per als estudiants entre 16 i 18 anys.

3.1.4. Titulacions que s'ofereixen

Dins del sistema formatiu que s'ha descrit, hi ha tres titulacions de caire oficial: una en l'àmbit de la formació preparatòria (equivalent a un batxillerat artístic) i dues en l'àmbit de la formació superior (equivalents a dos i tres anys d'universitat). Aquests títols són els següents:

Formació preparatòria

- ✓ **BTEC National Diploma in Performance.** Títol amb reconeixement de l'Estat, dins la seva oferta educativa reglada, i expedit per Circomedia (Bristol). Equival a un títol de batxillerat en arts del circ. És gratuït i proposa un programa formatiu que combina les matèries comunes dels batxillerats i una formació específica en l'àmbit del circ durant dos anys. Està dirigit a joves d'entre 16 i 18 anys.

Formació superior

- ✓ **Foundation Degree in Circus Arts.** Títol amb reconeixement de l'Estat, dins la seva oferta universitària, i expedit per la Universitat de Kent i The Circus Space. Equival a dos anys de formació universitària, per la qual cosa no gaudeix de correspondència dins les titulacions proposades pel nou sistema EEES.
- ✓ **BA (Hons) Degree of Circus Arts.** Títol amb reconeixement de l'Estat, dins la seva oferta universitària, i expedit per la Universitat de Kent i The Circus Space. Equival a tres anys de formació universitària (nivell de grau, segons la terminologia de l'EEES).

3.2. The Circus Space

The Circus Space és una escola situada en una antiga central elèctrica que ha estat totalment reformada per poder acollir cursos de formació de circ. Des del 1995 du a terme dos cursos oficialment reconeguts. A part, també inclou un centre de desenvolupament professional i acull un dels festivals de circ contemporani més importants de la Gran Bretanya.

3.2.1. El projecte educatiu

Concepció del circ

El Circus Space s'insereix dins la formació de **circ contemporani** i com a principal objectiu es planteja la formació de persones que, com a artistes, hauran de desenvolupar un rol determinat en la societat actual. Com a escola, posen l'accent en l'aprenentatge de les tècniques pròpies del circ i els elements, perquè cada individu pugui desenvolupar la seva proposta artística.

Com a proposta educativa, el Circus Space no limita ni estableix quines **disciplines** formen part de la formació circense. En aquest sentit, deixen total llibertat als alumnes per experimentar en els diversos camps. Tanmateix, sí que es produeixen dues exclusions per raons diferents:

- Els animals. Es considera que han desaparegut del circ contemporani per raons econòmiques (costos relacionats amb la cura dels animals) i d'espai (manca d'espais a les ciutats per disposar d'animals en les condicions òptimes).
- El clown. Es considera que la singularitat del circ ha de raure en la tècnica i el virtuosisme físic i que l'aspecte còmic es pot treballar en escoles d'art dramàtic.

Programa formatiu

El Circus Space planteja un **programa formatiu de tres anys** a temps complet (dedicació setmanal de 35 hores). Els dos primers anys es troben emmarcats dins

del que es coneix com a Foundation Degree. Amb aquest títol es considera que els estudiants ja estan preparats per incorporar-se al món professional. No obstant això, aquells alumnes que vulguin prosseguir amb la seva formació superior disposen d'un tercer any per assolir el BA (Hons) of Circus Arts, equivalent a un títol de grau (segons el sistema de l'EEES). Tots dos títols estan reconeguts per l'Estat i els expedeix la Universitat de Kent.

L'agència de qualitat en l'ensenyament (QAA Quality Assurance Agency) és l'encarregada d'establir les guies de qualsevol projecte acadèmic que vulgui ser reconegut oficialment. El programa del Circus Space segueix, doncs, les línies que marca la QAA.

Foundation Degree in Circus Arts

El curs està dividit en dos anys, amb una mitjana de 35 setmanes per any. La dedicació és intensiva: 35 hores setmanals, durant 35 setmanes, que representen una dedicació aproximada de 1.225 hores anuals.

Cada curs es divideix en un seguit de mòduls (o assignatures) que representen diversos períodes i projectes del desenvolupament formatiu. Aquests mòduls inclouen tots els aspectes de l'aprenentatge de les arts circenses (disciplines, preparació física, teatre i dansa). El nombre de mòduls varia entre el primer i el segon any a mesura que l'alumne avança en la seva preparació. Cada vegada la formació es focalitza en la creació d'espectacles, tant individuals com col·lectius, i en la recerca personal relacionada amb les aspiracions professionals de l'alumne.

Una setmana ordinària inclou 35 hores de formació que es desenvolupen en classes en grup d'acrobàcia, teatre i dansa, entrenaments físics i sessions individualitzades de pràctica dels coneixements adquirits. Atès que es tracta d'una formació de caire superior, els projectes per escrit, les dissertacions o les presentacions també són una part important del programa, totalment necessària per avançar en els coneixements que es van adquirint, i per això es dedica un temps específic a elaborar-los.

1r any Foundation Degree in Circus Arts

Durant el primer any l'èmfasi es posa en el desenvolupament de la força i la flexibilitat física, l'acrobàcia i les capacitats de moviment corporal (dansa) i d'expressió dramàtica (teatre). Aquest programa bàsic és obligatori per a tots els estudiants, independentment de si prèviament han pres part, o no, de cursos preparatoris per entrar a l'escola. Més endavant, s'ofereixen tallers d'especialització en les diverses disciplines circenses

per tal que els estudiants puguin acabar triant la disciplina per a la qual estan més ben preparats. La decisió de la tria de la disciplina es fa de forma conjunta entre l'alumne i l'equip de professors.

La dedicació setmanal, com a mitjana, de cada una de les parts del programa és la següent:

Programa	Hores
Preparació física (entrenament, activitats d'acrobàcia, etc.)	13 hores
Activitats (teatre, dansa, disciplines circenses)	12 hores
Treball acadèmic supervisat	3 hores
Treball pràctic independent	5 hores
TOTAL	35 hores

Els sis mòduls que es treballen durant el 1r any són els següents:

Mòdul	Contingut
Entenent el circ	Context històric del circ, influències que ha rebut el circ contemporani del teatre i la dansa i el futur del paper de l'artista en aquest art.
Treballant amb el cos	Coneixement del cos, com funciona i com cal cuidar-lo com a professionals de la pràctica del circ
Començant el procés creatiu	Diferents mètodes per iniciar el procés creatiu
Desenvolupant confiança en el procés creatiu	L'èmfasi es posa en la manera de desenvolupar les idees un cop engegat el procés creatiu
El moment de l'espectacle	Integració dels diversos elements en un espectacle que serà representat de forma interna
Taller d'especialització	Exposar als estudiants a les diverses disciplines existents. Es posa l'èmfasi a mostrar què es necessita, físicament i psicològicament, per practicar aquestes disciplines de forma segura.

2n any Foundation Degree in Circus Arts

El segon any està dedicat a desenvolupar les habilitats tècniques dels alumnes en la disciplina que han triat en finalitzar el primer any i a aprofundir en el coneixement dels diversos contextos artístics. Les sessions d'acrobàcia i de preparació física es mantenen, mentre que la

tutorització més directa tendeix a desaparèixer i la pràctica individualitzada creix per tal de reforçar l'aprenentatge de l'autonomia i l'autoavaluació dels alumnes.

Una setmana ordinària del segon any inclou:

Programa	Hores
Art dramàtic	4,5 hores
Dansa	4,5 hores
Disciplina triada i preparació física	15 hores
Treball acadèmic	3 hores
Treball de recerca a la biblioteca	3 hores
Treball pràctic independent	5 hores
TOTAL	35 hores

Els cinc mòduls que es treballen durant el 2n any són els següents:

Mòdul	Contingut
Producció / Espectacle 1	Projecte d'un espectacle col·lectiu en què l'alumne aprèn el seu rol en un procés creatiu col·lectiu. L'espectacle es presenta públicament.
Producció / Espectacle 2	Desenvolupament de les aproximacions artístiques dels estudiants i enfortiment de les habilitats en la pròpia disciplina. Les presentacions es fan individualment o en petits grups i obertes al públic.
Revisió de l'espectacle i anàlisi	Aprenentatge de les tècniques per revisar i analitzar críticament el treball dut a terme.
El treball d'artista	Lectures entorn dels diferents contextos en què es desenvolupen els espectacles de circ contemporani avui dia, així com informació sobre organitzacions, normativa sobre seguretat i salut i companyies de circ a escala local i internacional.
Aptituds i habilitats	Sistematització de les necessitats sobre l'entrenament físic i tècnic al llarg de la carrera artística.

Els estudiants han de superar tots els mòduls per tal d'obtenir el títol. La decisió sobre si continuar amb el tercer any de formació depèn de la voluntat de l'alumne i del criteri específic de l'equip docent de l'escola.

3r any BA (Hons) Degree in Circus Arts

En aquest tercer any l'èmfasi se situa en la consolidació del nivell tècnic i del treball artístic en la disciplina triada. Classes per preparar els espectacles, dansa, acrobàcia i treball pràctic individualitzat continuen formant part del treball setmanal de l'alumne.

Una setmana ordinària del 3r any es desenvolupa de la manera següent:

Programa	Hores
Dansa	4,5 hores
Disciplina triada i preparació física	15 hores
Treball acadèmic	3 hores
Treball de recerca a la biblioteca	3 hores
Treball pràctic independent	5 hores
TOTAL	35 hores

El programa del BA (Hons) Degree inclou quatre mòduls (o assignatures):

Mòdul	Contingut
Comportament professional	Processos i protocols que formen part de la vida professional d'un artista. Què s'espera dels joves creadors i com seran avaluats pels diversos agents del sector.
Espectacle col·lectiu	Producció d'un espectacle amb l'ajuda d'un director o coreògraf extern. Dedicació d'un mes a la preparació d'un número que posteriorment serà presentat públicament.
Pla de negoci	Elaboració d'un pla de negoci. Els plans que obtinguin una millor nota són presentats al premi que convoca el Deutsche Bank per a projectes en l'àmbit del circ. El projecte premiat rep 8.000 lliures i la tutorització de la implementació durant un any.
Espectacle individual	Espectacle preparat individualment en el qual els alumnes tenen la possibilitat de demostrar les seves habilitats tècniques i les seves propostes artístiques. L'espectacle estarà obert al públic.

Criteris d'admissió i avaluació

Els criteris d'admissió i d'avaluació dels estudiants denoten el nivell superior de l'escola. Per accedir al Foundation Degree s'ha de superar una prova d'accés i una entrevista personal.

Els aspirants han de ser més grans de 18 anys (no s'especifica, però, una edat màxima) i estar en disposició del BTEC National Diploma in Performance (l'equivalent a un batxillerat artístic en aquest àmbit) o del títol de batxillerat (General Certificate of Secondary Education). Per als aspirants que provenen de països de parla no anglesa, es demana un nivell d'anglès elevat (escrit i parlat) atès que els requeriments del programa exigeixen un domini clar de l'idioma. En cas que es pugui demostrar una experiència professional en l'àmbit del circ la persona podrà ser admesa a les proves d'accés.

En la prova d'accés es mesura tant el seu potencial físic com la seva ferma voluntat de dedicar-se professionalment a aquest sector. Es valora per igual la preparació física i la capacitat interpretativa. Per tal de diversificar els perfils dels estudiants que accedeixen al Circus Space s'incentiva la participació de persones amb algun tipus de minusvalidesa, entenent que presentin potencialitats per evolucionar en el món del circ.

L'accés al BA (Hons) in Circus Arts només és possible si prèviament s'han seguit els dos anys de formació corresponents al Foundation Degree i s'han assolit els coneixements necessaris.

Les titulacions que s'obtenen en tots dos casos no especifiquen cap especialitat entorn una disciplina de circ, però en finalitzar el primer any els alumnes han de triar una de les disciplines per tal d'especialitzar-se durant el segon i el tercer any. Per tant, tot i que acaben formant-se en una disciplina concreta, no consta en el títol oficial.

3.2.2. Els equipaments

El Circus Space es troba situat a Londres, al barri de Hoxton, a poca distància del centre de la ciutat i totalment accessible amb transport públic. El barri ha

experimentat els darrers anys una autèntica transformació: de ser un barri deprimat ha passat a ser un dels barris més dinàmics de la ciutat i que acull galeries d'art, centres culturals i altres espais i equipaments que han ajudat a revitalitzar-lo.

L'escola es troba situada en una antiga central elèctrica de finals del segle XIX (1986). Gràcies a unes profundes remodelacions, l'any 1994 s'hi va instal·lar el Circus Space. Es tracta d'un edifici de grans dimensions, que ha conservat els elements més definitoris de l'antiga central, i que disposa de quatre grans espais multifuncionals, totalment adaptats per a la pràctica del circ.

No es disposa de vela, tot i que en un espai situat a la part del darrere de l'edifici, pertanyent al Circus Space, s'hi ha instal·lat alguna vegada una vela per acollir els espectacles que produeix l'escola.

3.2.3. L'estructura organitzativa

El Circus Space és una entitat autònoma, de caire privat, gestionada a través del que es coneix a la Gran Bretanya com una "empresa social" (semblant a una fundació). L'escola de formació superior, doncs, forma part d'un tot més gran (The Circus Space) que inclou altres serveis (un centre de desenvolupament professional, cursos per a infants i adults, etc.).

Per tal de poder desenvolupar al màxim la seva missió, The Circus Space ha teixit una extensa xarxa de relacions amb altres organitzacions de caire artístic i universitari.

El Circus Space està afiliat al Conservatori de Dansa i Art Dramàtic (CDD), una organització establerta el 2001 per tal d'assegurar el futur de les millors escoles de dansa, art dramàtic i circ del país. El CDD s'ha creat com una institució únicament dedicada a la formació superior artística. Les relacions que s'estableixen en el marc d'aquesta xarxa han permès l'establiment d'intercanvis tant pel que fa a l'alumnat com al professorat, i la possibilitat de compartir serveis comuns, com per exemple el servei mèdic i de fisioteràpia o el professorat d'algunes matèries. Aquesta manera col·laborativa d'actuar els és totalment necessària en un sistema com l'anglès, en què la formació superior no és dirigida per l'Estat.

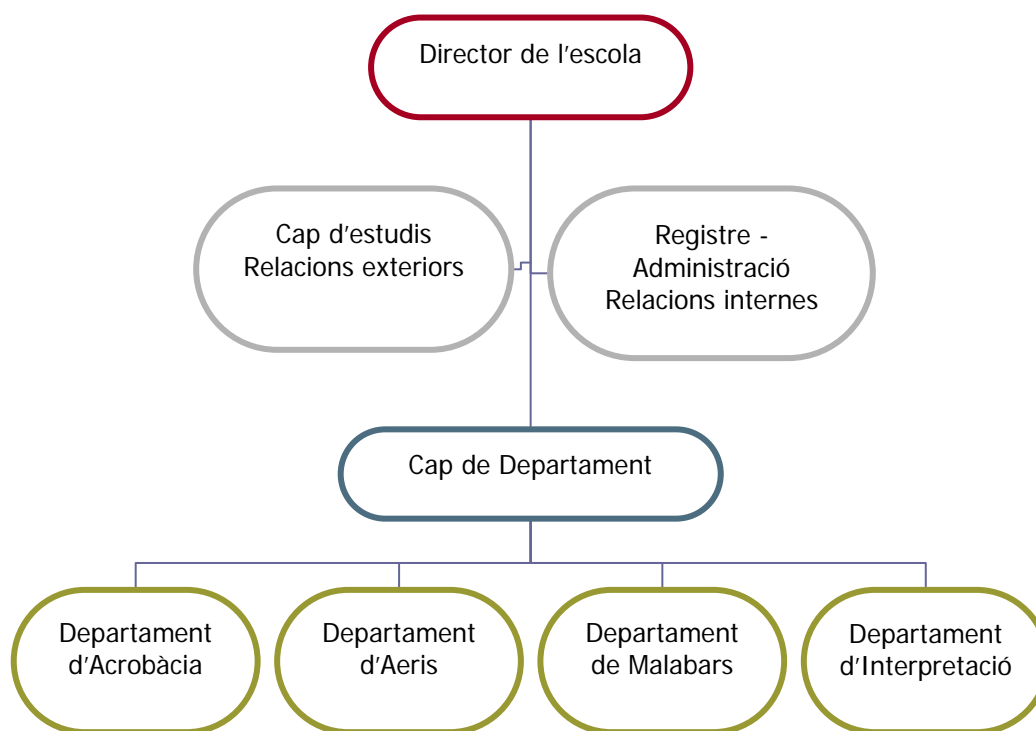
Les vuit escoles que constitueixen el CDD són:

- Bristol Old Vic Theatre School
- Central School of Ballet
- The Circus Space
- The London Academy of Music and Dramatic Art
- London Contemporary Dance School
- Northern School of Contemporary Dance
- The Rambert School of Ballet and Contemporary Dance
- Royal Academy of Dramatic Art (RADA)

A part de formar part del CDD, el Circus Space atès que no és un centre suficientment gran per expedir un títol oficial propi, s'ha adherit a la Universitat de Kent. En aquest sentit, la Universitat s'encarrega del control de la qualitat de l'ensenyament, de la situació laboral del professorat, de la satisfacció de l'alumnat, de les finances, etc. Els dos títols del Circus Space, doncs, corresponen a títols propis de la Universitat de Kent.

El personal o equip tècnic específic de l'escola (aquí no es comptabilitzen els altres treballadors del Circus Space) està format per un director, un cap d'estudis, un administratiu, dos professors a temps complet (responsables dels departaments d'acrobàcia i aeris) i dos professors a temps parcial (responsables dels departaments de malabars i d'interpretació). A part d'aquests professors fixos, l'escola disposa d'una cartera de professors (que oscil·la entre els 40 i els 70) que són els encarregats d'impartir els cursos que segueixen un total de 60 estudiants, de disset nacionalitats diferents.

L'organigrama de l'escola és el següent:

3.2.4. Finançament

Gràcies a la constitució del CDD varen poder exercir una certa pressió sobre l'HEFCE per tal de veure reconegut que els seus eren uns estudis peculiars (els estudis entorn de l'art) i que, per tant, requerien un finançament superior a la resta d'institucions dedicades a l'educació superior universitària.

Així van demostrar que: 1) tenen una taxa d'estudiants més baixa que les universitats; 2) la ràtio d'estudiants per professor és molt baixa (a vegades es tracta d'ensenyaments quasi particulars) i 3) el nombre d'hores de formació presencial és molt més gran que en la majoria d'estudis. D'aquí se'n derivava el fet que la formació en les arts, i més concretament en l'àmbit del circ, és més cara i, per tant, requereix de més recursos. D'aquesta manera, doncs, van aconseguir disposar d'una transferència superior de recursos.

El Circus Space també rep ajudes per part de l'Arts Council, a través de convenis de col·laboració de dos anys. El darrer conveni inclou un finançament per al curs

2006/07 de 237.352 lliures (332.520 euros) i 2007/08 de 298.880 lliures (418.721 euros).

L'escola té un pressupost aproximat de 800.000 lliures (1,1 milions d'euros) i el conjunt del Circus Space un total aproximat de 2,2 milions de lliures (3 milions d'euros). Per tal de cobrir aquest pressupost es fa una recerca sistemàtica de finançament privat que s'aconsegueix a través de donacions d'empreses i de particulars.

La matrícula anual (curs 2007 – 2008) és de 3.070 lliures (4.319 euros) per als alumnes de la UE i de 12.990 lliures (18.275 euros) per als alumnes provinents de fora de la UE.

3.2.5. Relació amb el sector professional

La relació amb el sector professional és força estreta, tot i que segons els principis de l'escola es manté una posició independent dels interessos d'aquest.

El primer contacte amb el món professional s'estableix quan els estudiants de 2n i de 3r any al final de curs preparen un espectacle conjunt, que moltes vegades després fan girar per festivals o espais de la Gran Bretanya. El dia de la presentació d'aquest espectacle i de peces que fan els estudiants es convida empresaris, companyies de circ, productors, etc. per tal que puguin veure les diverses propostes artístiques.

Així mateix, des del Centre de Desenvolupament Professional (una entitat independent de l'escola però que forma part del conjunt del Circus Space) es fa un seguiment dels alumnes al cap de 6 mesos d'haver acabat i al cap de 3 anys. Les xifres demostren que el 75% treballa com a artista de circ i prop del 90% està treballant en el sector.

En l'espai del Centre de Desenvolupament Professional s'ha creat una associació que també dóna suport als nous diplomats. Com a conseqüència de la manca d'espais per a la creació i la producció del circ a Londres, el Circus Space cedeix setmanalment uns espais a l'associació per tal que puguin ser utilitzats per artistes en actiu en el seu procés de creació o de formació contínua.

3.2.6. Altres característiques de l'escola

El Circus Space, a part d'acollir a l'escola de formació superior, també desenvolupa a través dels diversos serveis de què disposa, altres propostes formatives. Entre aquestes propostes destaca el Programa per a joves (*Youth program*) que inclou cursos per a infants (menors de 8 anys, de 8 a 12 anys i de 9 a 13) i per a joves (d'entre 11 i 18 anys).

També es desenvolupen cursos per a adults (*Adult Evening Classes*) en els quals s'ofereixen tot tipus de tallers entorn les disciplines bàsiques del circ (acrobàcia, malabars, clown, etc.).

Finalment, també s'ha desenvolupat una oferta de cursos i tallers concrets (de mig dia i d'un dia sencer) com a activitats per fer en grup o de forma individual els caps de setmana. Dins d'aquesta oferta també s'ofereix a les empreses la creació de cursos fets a mida dins les activitats de lleure o de treball col·lectiu.

4. El circ a Itàlia

Itàlia és un dels països amb més tradició circense. Han estat famoses arreu del món les famílies de circ italianes (Charini, Cinisellis, Fratellini), guanyadores dels més prestigiosos premis i concursos internacionals. Encara avui, Itàlia és un país de circ, amb més de 150 companyies moltes de les quals inserides dins del que es coneix com a circ tradicional.

Tanmateix, el circ tradicional, sustentat bàsicament a partir de les estructures familiars i propostes artístiques basades en la successió de números i la presència d'animals, travessa una de les crisis més greus. Tot i algunes excepcions (el Circo Americano, el Circo Medrano, Moira Orfei), una bona part dels circs tradicionals encara atrauen a l'audiència amb eslògans enganyosos, fet que ha provocat un cert descrèdit d'aquestes propostes. Això, juntament amb una forta oposició de l'opinió pública italiana en l'ús dels animals, ha repercutit en una crisi de públic i, per tant, en la disponibilitat d'ingressos del sector.

A tot això també hi ha contribuït el sistema d'ajudes governamentals provinents del Ministeri de Patrimoni Cultural, Direcció General VI Circs i espectacles en gira. Aquestes ajudes se centren, bàsicament, a subvencionar la compra de material nou, reivindicació històrica dels circs tradicionals, sense discriminar el suport en funció de la qualitat de les propostes artístiques. La manca d'incentius per a la millora ha portat el sector a un carreró sense sortida.

L'Ente Nazionale Circhi és el sindicat que agrupa els circs tradicionals italians. Es tracta d'una agrupació sindical molt potent i amb una forta influència en el si del Ministeri de Cultura. Representants d'aquest sindicat formen un comitè d'assessorament al ministre sobre totes les qüestions relatives al circ.

Fora d'aquesta lògica estan començant a néixer propostes entorn del circ contemporani, bàsicament situades al nord del país i, més concretament, a la Regió del Piemont i al voltant de la ciutat de Torí. Tanmateix, el diàleg amb el circ tradicional encara és estrany i és difícil trobar espais de trobada entre aquests dos àmbits.

4.1. El sistema formatiu italià

4.1.1. Antecedents del sistema

Des del 1988, l'Estat italià sustenta l'única escola de formació reconeguda oficialment: l'Accademia del Circo, dependent de l'Ente Nazionale dei Circhi. Els primers anys va instal·lar-se a les dependències que té el Circo Americano a Verona i el 1990 es va traslladar a la seva localització actual a Cesenatico (Emília-Romanya).

Es tracta d'una escola pensada per formar els joves artistes de les famílies de circ italianes (entre 7 i 16 anys), que hi assisteixen, la majoria d'ells, per períodes curts de temps, amb l'objectiu de perfeccionar les diverses tècniques circenses. L'objectiu que regeix l'Accademia és l'assoliment de la màxima perfecció en la tècnica, tot aproximant-se al circ des de la lògica del circ clàssic (successió de "números"). L'Accademia funciona com una residència per a aquests infants i joves, que al matí assisteixen a classe als centres escolars de la zona i a la tarda participen en els cursos de circ. El professorat de l'Accademia són artistes professionals en actiu, provinents dels circs tradicionals italians.

Val a dir, tanmateix, que la majoria de les famílies circenses no envien els seus fills a l'Accademia, prefereixen formar-los ells mateixos, tal i com s'ha fet històricament. Des que es va fundar l'any 1988, l'Accademia només ha diplomadament aproximadament 60 estudiants (s'entén que per l'escola n'han passat molts més però que no han acabat tot el recorregut formatiu).

No serà fins a principis de la primera dècada del 2000 que comencen a aparèixer propostes formatives a diversos indrets del territori italià fruit de la iniciativa d'associacions, fundacions i escoles d'art. Aquestes altres propostes, tot i que de forma molt concreta, comencen a obrir-se artísticament i a acostar-se al circ contemporani.

4.1.2. Estructura del sistema

A part de l'Accademia del Circo, a Itàlia no hi ha un sistema formatiu en les arts del circ estructurat com a tal. L'Accademia cobreix la formació dels nens i joves de les famílies circenses en la seva etapa d'educació obligatòria, amb una combinació de residència per a aquests alumnes, formació reglada (segons el que estableix el sistema italià) en escoles ordinàries i formació en l'àmbit del circ durant les estones lliures.

Les diverses escoles repartides pel territori ofereixen, bàsicament, cursos que podrien considerar-se com a formació en l'àmbit del lleure infantil o de caire amateur. Dues excepcions apareixen, però, en aquest panorama: la Scuola di Teatro de Bolonya, que ofereix dos cursos, un a l'entorn del que anomenen "noveau cirque" i un altre d'acrobàcia i tècniques diverses, i la Scuola di Circo Vertigo, a Torí, que ofereix un curs, de dos anys de durada, a l'entorn del circ contemporani, que s'emmarca dins l'oferta de formació professional italiana.

Una bona part de les escoles de circ italianes, de formació en l'àmbit del lleure, provenen de societats gimnàstiques i posen l'accent, sobretot, en els aspectes tècnics (tal i com ho fa l'Accademia del Circo).

Des del punt de vista de la classificació que utilitza la FEDEC es podria dir que a Itàlia no hi ha formació superior en l'àmbit del circ; hi ha dues propostes situades com a escoles de formació preparatòria (escoles de Bolonya i de Torí) i diverses en l'àmbit del lleure infantil i per a adults.

Les iniciatives més destacades en l'àmbit de la formació del circ són les següents:

Escola	Tipus de formació
Accademia del Circo. Cesenatico	Formació de base infantil
Centro Studi per lo Sviluppo Armonico dell'Uomo. Assisi	Lleure infantil i adults
FNAS. Trieste	Lleure. Arts del carrer
Piccola Scuola di Circo. Milà	Lleure infantil i adults
Circo maximo. Roma	Lleure infantil i adults
Scuola di Teatro de Bolonya	Formació professional
Scuola di Cirko Vertigo. Torí	Formació professional
FLIC – Scuola di Formazione di Arti Circensi – Reale Società Ginnastica. Torí	Lleure infantil i adults

4.1.3. Finançament del sistema

La formació del circ a Itàlia està finançada per l'Estat i les regions, que canalitzen les ajudes del Fons Social Europeu.

L'Estat finança l'Accademia del Circo amb una dotació anual de 387.343 euros, que es complementa amb la matrícula que paguen els estudiants, d'aproximadament 206 euros al mes. Les aportacions del Ministeri de Patrimoni Cultural en l'àmbit de la formació circense es limiten, doncs, a aquesta formació inicial centrada en el circ de tipus tradicional.

Per la seva banda, les escoles de circ de la resta del país són iniciatives privades d'associacions o escoles d'art i, per tant, es financen a través del pagament de les corresponents quotes dels seus alumnes. Aquestes escoles reben, molt sovint, suport per part dels governs de les regions on estan situades o dels ajuntaments.

Un cas particular el constitueixen les dues escoles abans citades, inserides dins les propostes de formació professional en l'àmbit del circ contemporani. Tant la Scuola

di Teatro de Bolonya com la Scuola di Cirko de Torí reben finançament per part del Fons Social Europeu que canalitzen les regions (Emília-Romanya i Piemont). Aquests fons socials es reben en concepte de propostes formatives de caire professional per a persones en situació d'atur. Per això, també reben alguna ajuda per part del Ministeri del Treball i Polítiques Socials italià.

4.1.4. Titulacions que s'ofereixen

Atès que no hi ha un sistema formatiu estructurat com a tal, les titulacions que s'ofereixen depenen de la iniciativa de cada escola i d'un reconeixement que varia en cada un dels casos.

- ✓ **Diploma d'Artista de Circ.** Diploma expedit per l'Accademia del Circo i reconegut per l'Estat. El diploma s'assoleix després dels quatre anys de formació a l'escola.
- ✓ **Diploma d'Artista de "Nouveau Cirque".** Diploma expedit per la Scuola di Teatro de Bolonya i reconegut per la Regió d'Emília-Romanya. El diploma s'assoleix després d'un any de formació i equival a un títol de formació professional.
- ✓ **Diploma d'Artista de Circ Contemporani.** Diploma expedit per la Scuola di Cirko Vertigo de Torí i reconegut per la Regió del Piemont. El diploma s'assoleix després de dos anys de formació i equival a un títol de formació professional. Aquest títol és l'únic que té reconeixement per part de la FEDEC, que ha classificat aquesta formació com a preparatòria per accedir a la formació de tipus superior.

4.2. Vertigo - Scuola di Cirko de Torí

L'escola de circ Vertigo neix com a iniciativa de l'Associazione Qanat Arte e Spettacolo l'any 2003. Es tracta de l'única escola italiana de formació en l'àmbit del circ amb reconeixement europeu: rep finançament del Fons Social Europeu i forma part del consell directiu de la FEDEC.

L'escola de circ Vertigo té com a objectiu acostar al gran públic el circ a través de la formació, la producció d'espectacles i la creació d'esdeveniments, el més destacat dels quals és el Festival Internacional *Sul Filo del Circo* del qual ja se n'han fet sis edicions.

4.2.1. El projecte educatiu

Concepció del circ

El projecte educatiu de l'escola s'insereix dins una **concepció del circ** basada en la contemporaneïtat. S'afirma que la denominació del circ com a "contemporani" no ha de ser pres com un clixé, sinó que se sustenta gràcies a un diàleg recíproc i constant amb les propostes més innovadores provinents del teatre, la dansa i la música.

L'escola no parteix d'una delimitació estricta de les **disciplines** del circ contemporani, sinó que deixa oberta la porta a l'experimentació per part dels alumnes i, en conseqüència, a l'aparició de noves disciplines. No obstant això, aposta per oferir una formació entorn de deu disciplines bàsiques a fi de poder assegurar un nivell òptim.

El **clown** és una de les disciplines que es treballen (es fan cursos específics en els quals hi han participat Pierre Byland, actor còmic i clown francès, o Leo Bassi). Tanmateix, també es creu que hi ha escoles que preparen específicament per a aquesta disciplina i, en canvi, el seu valor afegit rau en les disciplines de tipus tècnic.

Programa educatiu

El **programa educatiu** de l'escola Vertigo s'estructura en un curs de dos anys, de 2.400 hores (1.200 hores anuals). Es tracta d'un programa, classificat per la FEDEC com de formació preparatòria, que té per objectiu "fornir de les competències tècniques i artístiques necessàries i inserir els estudiants dins dels circuits artístics gràcies a la col·laboració amb circs, companyies, festivals i empreses del sector".

Les disciplines que formen el corpus bàsic de la formació són:

Matèria d'ensenyament	Hores
Acrobàcia i mà a mà	500
Preparació física	200
Teatre	150
Dansa	150
Malabars	150
Disciplina aèria	210
Equilibrisme	80
Música i cant	17
Història del circ	30
Vestuari	10
Formulació d'un quadre tècnic	10
Manteniment i seguretat	20
Direcció	20
Clown	28
Orientació i monitoratge	60
Informàtica	30
Igualtat d'oportunitats	15
Estada (1r any) i gira (2n any)	720
TOTAL	2.400

Del total d'hores, el 70% correspon a sessions a l'escola, sessions formatives diàries que imparteixen els professors fixos i cursos específics que imparteixen professors visitants o artistes en actiu i el 30% restant a pràctiques d'inserció professional. El primer any, les pràctiques consisteixen en estades individuals o en parella en companyies de circ, mentre que el segon any consisteixen a fer que els

estudiants vagin de gira amb l'espectacle que han creat a final de curs pels principals festivals d'estiu d'Itàlia i, a vegades, de l'estranger.

Pel fet de pertànyer a la FEDEC, l'escola té la possibilitat de generar intercanvis de professorat amb escoles d'aquesta xarxa. L'escola de Torí bàsicament manté relacions estables amb l'ESAC de Bèlgica i l'escola Arc en Cirque – École de Cirque de Chambéry de França.

La singularitat de l'escola Vertigo és que ofereix una formació de **tipus professional**, amb una clara vocació d'inserció laboral un cop acabat el curs. Tant a primer com a segon, els alumnes entren en contacte amb el món laboral a través de pràctiques en circs o companyies italianes. Si es té en compte la difícil inserció laboral en l'àmbit del circ, sobretot en el context dels països del sud d'Europa, des de l'escola Vertigo es creu que l'espai formatiu d'aquests països ha de passar per una formació professional.

El títol que s'expedeix un cop finalitzat el curs és el d'"Artista de circ contemporani", emmarcat dins l'**oferta reglada de formació professional** italiana per a persones en situació d'atur. Es tracta d'un títol amb reconeixement per part de la Regió del Piemont.

Per tal de poder expedir aquest títol l'escola s'ha associat amb una empresa (*Fordcoop Agenzia Formativa*). L'empresa és qui gestiona el curs des del punt de vista tècnic (inscripcions alumnat, contractació professorat, registre assistència, assegurança, etc.), mentre que l'escola hi aporta l'expertesa en l'àmbit del circ.

Criteris d'accés i avaluació

Per poder **accedir** al curs s'ha d'estar en disposició del títol de batxillerat (o títol equivalent d'educació secundària superior), tenir entre 18 i 26 anys, estar en situació d'atur i domiciliat a la província de Torí.

Les **proves de selecció** s'estructuren en dues parts:

- Proves entorn de diverses disciplines (acrobàcia, disciplines aèries, etc.) i un test físic per avaluar la força i l'elasticitat (tracció, abdominals, flexibilitat, etc.)
- Presentació d'un número, d'una durada màxima de dos minuts, en què el candidat mostra les seves capacitats tècniques i artístiques. Tot seguit, es fa una entrevista personal en què s'expressen les motivacions per participar en aquest curs.

Les proves físiques i el coneixement de les disciplines bàsiques del circ requereixen una preparació de base prèvia.

Per tal de superar amb èxit el curs és necessari una assistència constant, amb no més de 360 hores d'absència en un any (és a dir, el 30% de les hores totals anuals). En cas que aquest requisit no es compleixi els alumnes no podran continuar participant en el curs.

4.2.2. Els equipaments

L'escola Vertigo es troba situada a Grugliasco, un municipi de l'àrea metropolitana de Torí. Les instal·lacions de l'escola es troben situades en un gran parc urbà on hi ha muntada una vela i les dependències administratives. Dins de la vela és on es fan totes les sessions formatives.

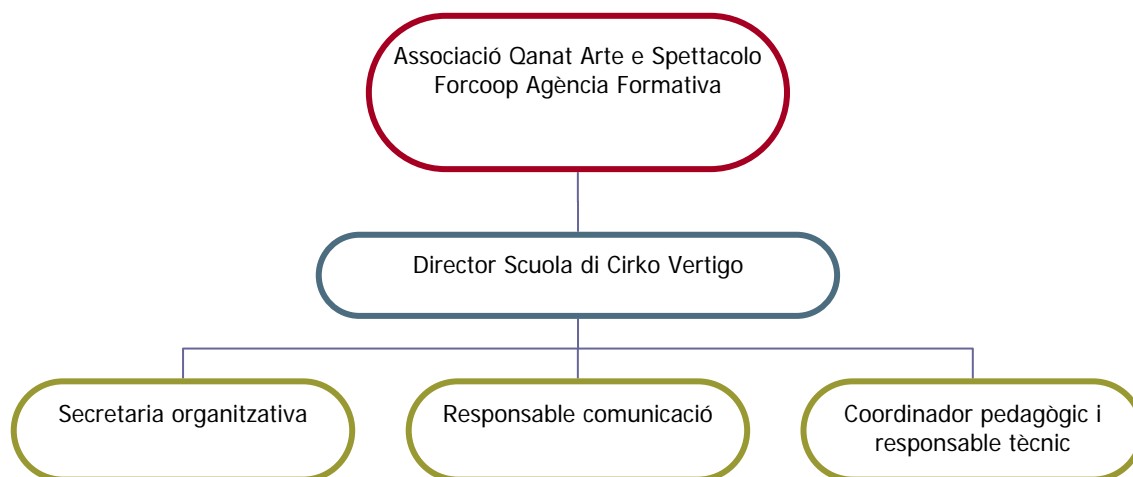
Actualment, s'ha aprovat un projecte d'ampliació de les instal·lacions que inclou la construcció del que s'ha anomenat la "Casa del teatre de carrer i del circ contemporani", un nou espai per a la creació i la producció artística. Està previst que s'inauguri l'estiu de 2008.

4.2.3. L'estructura organitzativa

L'escola Vertigo és una iniciativa de l'Associació Qanat Arte e Spettacolo. Disposa d'un personal tècnic de tres persones amb dedicació a temps complet i una persona

a mitja jornada. El cos docent està format per sis professors fixos i un nombre variable de professors convidats encarregats d'impartir els cursos específics d'algunes disciplines.

A l'escola hi ha, de mitjana, trenta alumnes que es reparteixen entre el primer i el segon any de formació.

4.2.4. Finançament

L'escola es finança, bàsicament, amb l'aportació del Fons Social Europeu (40.000 € anuals) que arriba a través de la Província de Torí. A part, també es reben subvencions per part de la Regió del Piemont, l'Ajuntament de Torí, així com de la Universitat de Torí, per al desenvolupament d'un projecte de cooperació amb la Universitat de Cuba.

L'escola també disposa d'aportacions d'institucions i d'empreses privades i de la venda dels seus serveis. Els tallers de circ per a infants i adults, per a empreses i el lloguer de la vela per a l'organització d'esdeveniments diversos aporten uns ingressos extra que serveixen per finançar una part de l'activitat de l'escola.

Per al curs 2007 – 2008, la matrícula anual per al curs de formació professional és de 1.200 euros.

4.2.5. Relació amb el sector professional

Atès el seu caràcter d'escola de formació professional, l'escola manté un vincle molt estret amb el sector. Les estades de pràctiques del primer any representen el

manteniment d'una xarxa de relacions amb companyies (tant de circ tradicional com contemporani), festivals i empreses vinculades al món del circ.

Un cop els alumnes acaben el curs, l'escola fa una tasca d'orientació professional i un acompanyament en la transició laboral important. Segons dades de l'escola, la majoria dels alumnes entren a treballar al cap de pocs mesos d'haver-se diplomats. Les tres sortides més freqüents són: 1) la integració en grans produccions escèniques del Teatro Regio de Torí o el Teatro Regio de Parma; 2) passar a formar part de companyies estables i 3) la dedicació a la docència per a infants o principiants.

4.2.6. Altres característiques de l'escola

L'escola de circ Vertigo, a part del curs de formació professional, disposa d'una oferta més àmplia de cursos:

- Cursos per a adults
- Cursos per a infants d'entre 6 i 17 anys

En aquests cursos, que poden emmarcar-se com a formació en l'àmbit del lleure, hi ha matriculats entre uns 250 – 300 alumnes.

Així mateix, també s'encarrega de produir espectacles per encàrrec i formació a mida de les empreses. En aquest sentit, s'organitzen seminaris, sessions i trobades per a aquelles institucions que volen treballar els valors de treball en equip a través de les disciplines del circ contemporani.

5. El circ al Quebec

Els orígens del circ al Quebec es remunten al segle XVIII. Concretament es fixa l'any 1797 com l'arribada de les arts del circ al Quebec de la mà del genet britànic John Bill Ricketts que s'instal·là a Mont-real, durant sis mesos, amb la seva companyia. La història del circ quebequès és, doncs, paral·lela al desenvolupament d'aquesta art al territori nord-americà. També el circ americà, com l'europèu, viurà els anys seixanta i setanta com els de l'efervescència d'un nou circ, el circ contemporani, que renovarà definitivament la concepció d'aquest sector.

Actualment el Quebec disposa de més de 200 companyies i artistes de circ i uns 38 festivals en els quals hi ha alguna representació del sector, un dels més consolidats dels quals és el Festival *Juste Pour Rire*, de convocatòria anual.

Segurament la història del circ al Quebec no es pot entendre sense el paper que hi ha jugat l'Escola Nacional de Circ de Mont-real (ENC) des de la seva creació l'any 1981. És en el si d'aquesta institució que neixen les principals companyies del país. La mundialment coneguda Cirque du Soleil va ser creada el 1984 per un grup d'estudiants de l'ENC. Amb poc més de vint anys s'ha convertit en la principal empresa en l'àmbit del circ del món. Les xifres així ho demostren: més de 50 milions d'espectadors han vist els seus espectacles, a vegades en gira simultània per diversos països; gestiona una plantilla de 3.000 treballadors, entre els quals s'hi compten els més de 900 artistes provinents d'arreu. El Cirque du Soleil té diversos espectacles itinerants, així com diverses seus fixes en quatre punts del planeta (Àsia, Europa, Amèrica i Las Vegas).

El Cirque Éloize és el segon exemple més destacat de companyia de circ de renom mundial. Creada l'any 1993 per antics estudiants de l'ENC, compta ja amb diversos espectacles i més de 3 milions d'espectadors. Representa, juntament amb el Cirque du Soleil, el circ contemporani quebequès en la seva màxima expressió.

Després del naixement d'aquestes dues companyies, envoltades d'altres iniciatives de menor dimensió, l'any 1997 es crea l'associació *En Piste*. Aquesta associació agrupa els principals agents del sector (artistes, companyies, productors, escoles de formació) amb l'objectiu de constituir-se com a plataforma de referència. L'any 2001 *En Piste* presenta un Pla d'acció que marca les grans línies d'actuació, que

des del sector, es creu que haurien de sostenir el desenvolupament del circ. Aquest pla va servir de full de ruta per articular les ajudes de les administracions (federal, regionals i locals) envers les arts del circ.

El sistema quebequès, així com el canadenc, se singularitza per una forta iniciativa del sector privat i associatiu, inicialment independent del sector públic, que amb el pas del temps veu reconegut el seu paper per part de les administracions. Coincidint amb la celebració de l'Any del Circ 2001 a França, es produeix un dels moments clau amb relació a la trajectòria del circ quebequès: el reconeixement per part del Consell de les Arts i les Lletres del Quebec del circ com a art amb entitat pròpia i al mateix nivell que les altres arts escèniques.

El Ministeri de Cultura, Comunicacions i Condició Femenina és una de les administracions que més ajudes ha desplegat a favor del sector, que han incidit en les diverses etapes del procés creatiu. Tanmateix, al Quebec el panorama de la intervenció pública mostra una elevada diversificació: tant a escala regional com local hi ha institucions, organismes i administracions que posen en marxa instruments de finançament en l'àmbit del circ. Entre aquestes institucions destaquen els consells de les arts dels diversos territoris (Consell de les Arts del Canadà, Consell de les Arts i les Lletres del Quebec i Consell de les Arts de Montreal) i el paper de les corporacions locals (com l'Ajuntament de la Ciutat de Quebec).

Una de les darreres iniciatives, provinents del tercer sector amb suport públic, que més ha incidit per consolidar el sector del circ al Quebec ha estat la posada en marxa, el 2004, de la TOHU Ciutat de les Arts del Circ a Montreal. Es tracta d'una iniciativa que es va començar a gestar l'any 1999 per l'associació *En Piste*, l'ENC i el Cirque du Soleil, en la qual s'ha creat el major reagrupament en un mateix espai d'infraestructures dedicades a la formació, la recerca, la creació i la producció, amb el desenvolupament de serveis especialment dirigits a les companyies professionals. La TOHU representa, doncs, la materialització definitiva de l'aposta per un sector estratègic com és el circ al Quebec i, més concretament, a la ciutat de Montreal.

5.1. El sistema formatiu quebequès

5.1.1. Antecedents del sistema

La història del sistema formatiu quebequès, en l'àmbit del circ, s'enceta amb la posada en marxa, l'any 1981, de l'Escola Nacional de Circ de Mont-real (ENC), iniciativa de dos artistes quebequesos (Guy Caron i Pierre Leclerc). Es tracta d'una escola totalment pionera, la primera escola de circ de formació superior que hi ha al món occidental. L'escola neix en un petit centre, per donar resposta a les necessitats formatives d'una vintena d'alumnes, i al cap de pocs anys (1989) ja es veu obligada a desplaçar-se a unes noves instal·lacions.

L'ENC desenvolupa la seva proposta formativa entorn de la formació superior en les arts del circ, al mateix nivell que les grans escoles de música, dansa o teatre del país. Així mateix, disposa d'un institut d'educació secundària que ofereix un batxillerat artístic entorn de les arts del circ, i diversos cursos de formació en el lleure i de formació contínua per a professionals. Es diu que l'ENC és l'única escola del món que ofereix tot el recorregut formatiu circense en un sol espai: des de la formació inicial d'infants a partir de 9 anys (cursos de lleure) fins a la inserció professional dels alumnes acabats de diplomar i, fins i tot, fins a la formació de formadors.

L'any 1995 es posa en funcionament l'Escola de Circ del Quebec que neix com a escola preparatòria de l'ENC i que representa la segona escola en importància del país. L'escola també proposa cursos d'iniciació en les arts del circ i un programa de formació en l'àmbit del lleure força extens. Així mateix també ofereix espai per als artistes professionals en règim de lloguer, així com un servei d'assessorament per a aquells que acaben d'entrar en el món laboral.

El sistema es completa amb la posada en marxa d'altres escoles, totes fruit de la iniciativa individual o d'associacions que actuen en aquest sector.

5.1.2. Estructura del sistema

Tal i com ja ha quedat reflectit en el punt anterior, el sistema quebequès ha estat construït de baix cap a dalt (*bottom – up*): un seguit d'iniciatives han anat consolidant una estructura, amb el suport a posteriori de les administracions públiques.

El sistema del Quebec consta, doncs, d'una escola de formació superior (ENC), de projecció internacional, i de diverses escoles que cobreixen, en major o menor mesura, la resta d'etapes formatives. Concretament, hi ha dues escoles considerades com a preparatòries a l'accés a l'ENC: l'Escola de Circ del Quebec i l'Escola de Circ de Verdun. Totes dues disposen de cursos específics que preparen els alumnes per poder accedir a la formació superior.

A part d'aquestes tres escoles, que cobreixen els dos primers nivells formatius, l'associació *En Piste* ha detectat fins a deu escoles, repartides per tot el territori, dedicades, sobretot, a la formació en l'àmbit del lleure, per a infants i per a adults. Aquestes escoles constitueixen la base del sistema i amb la seva activitat mostren l'àmplia inserció de la pràctica amateur del circ al Quebec.

Tot i l'existència de dues escoles preparatòries es considera que el sistema quebequès de formació en les arts del circ flaqueja en aquest nivell. Els experts apunten que s'hauria de desplegar una autèntica xarxa d'escoles preparatòries per tot el territori (emmirallant-se al sistema francès) a fi d'assolir una major presència d'estudiants provinents del Canadà a l'ENC.

Una de les altres característiques del sistema quebequès és que l'ENC concentra tots els tipus de formació. Aquesta potència, tot i que ha reportat al sistema formatiu quebequès i al sector del circ en general una gran projecció internacional, també pot haver jugat en contra d'un desenvolupament més equilibrat d'una xarxa formativa per a tot el país.

Escoles	Tipus de formació que imparteixen
École Nationale de Cirque de Mont-real	Secundària obligatòria. Batxillerat. Formació superior. Formació preparatòria. Formació lleure. Formació contínua.
École de Cirque de Quebec	Formació preparatòria. Formació lleure
École de Cirque de Verdun	Formació preparatòria. Formació lleure
École de Cirque et de Gymnastique de Châteauguay	Formació lleure
École de Cirque de Gaspé	Formació lleure
Paragym	Formació lleure
Caserne 18 – 30	Formació lleure
Adrénaline – Francine Côté	Formació lleure
Transporteurs de Rêves	Formació lleure
Forains Abyssaux	Formació lleure
Cirrus Circus	Formació lleure
Trapezium	Formació lleure
Équilibrix	Formació lleure

Font: *En Piste*

5.1.3. Finançament del sistema

L'Escola Nacional de Circ de Mont-real és una escola d'iniciativa privada sense afany de lucre. Des de l'any 1993, la Fundació de l'escola és l'encarregada de buscar el finançament necessari per sostenir totes les activitats que engega.

Tot i que les fonts de finançament són múltiples, amb una forta presència d'entitats privades que li donen suport gràcies a les diverses campanyes de captació de fons que anualment es posen en marxa, el Ministeri de Cultura, Comunicació i Condió Femenina quebequès també dóna suport a l'escola.

A través de dues línies de subvencions, el Ministeri sosté, per una banda, els organismes encarregats de la formació superior en l'àmbit de les arts i, per una altra, els organismes encarregats de la formació preparatòria i en l'àmbit del lleure.

A part de l'administració quebequesa, tal i com ja s'ha apuntat, el sistema formatiu en les arts del circ també rep el suport d'altres institucions federals i locals. En aquest sentit, cal remarcar l'important paper que juguen els diversos consells de les arts (Canadà, Quebec, Mont-real) i algunes administracions locals on estan situades les escoles.

4.1.4. Titulacions que s'ofereixen

Al Quebec hi ha diverses titulacions oficials que reconeixen l'assoliment de coneixements específics per als diversos nivells formatius.

- ✓ **Diplôme d'Études Secondaires (DES).** Diploma reconegut pel Ministeri d'Educació, Lleure i Esport del Quebec, equivalent a un títol d'educació secundària obligatòria, especialitzat en les arts del circ. Aquest diploma, que es pot obtenir a l'ENC, possibilita el seguiment dels estudis secundaris ordinaris (dels 12 als 16 anys) i, a la vegada i en les mateixes instal·lacions, la preparació física i artística circense.
- ✓ **Diplôme d'Études Colégiales en Arts du Cirque (DEC 561.D0).** Diploma reconegut pel Ministeri d'Educació, Lleure i Esport del Quebec, equivalent a un títol de batxillerat especialitzat en les Arts del Circ. Correspon a una formació de 3 anys en la qual els alumnes combinen les matèries comunes del batxillerat amb aquelles específiques a l'entorn del circ. L'ENC és l'única escola que expedeix aquest títol.
- ✓ **Diplôme d'Études de l'École (DEE).** Diploma de l'ENC que acredita una formació superior en les arts del circ de 3 anys de durada.

III. Síntesi comparativa i conclusions

COMPARATIVA DE SISTEMES FORMATIUS

ÍTEM \ SISTEMA	SISTEMA				
	BÈLGICA	FRANÇA	GRAN BRETANYA	ITÀLIA	QUEBEC
Nivell d'estructuració i definició del sistema formatiu	MITJÀ	ALT	BAIX	BAIX	MITJÀ
Model de constitució del sistema	Top – down	Top – down	Bottom – up	--	Bottom – up
Dimensió (nre. d'escoles)	1 Superior Nombre indeterminat escoles de formació de lleure	3 Superiors 6 Preparatòries Més de 150 escoles de lleure	1 Superior 1 Batxillerat artístic circ Nombre indeterminat escoles formació de lleure (circs comunitaris)	2 Formació professional Diverses iniciatives de formació de lleure	1 Superior 2 Preparatòries 10 Escoles, aprox., formació lleure
Està integrat en el sistema oficial d'ensenyament del país?	Només l'escola superior	Les 3 escoles superiors i les 6 preparatòries sí que estan integrades, 1 de les quals imparteix batxillerat	Només l'escola superior i la de batxillerat	En el sistema de formació professional. Hi ha el cas especial educació infantil a <i>Accademia del Circo</i> – per a fills de les famílies circenses.	Estan integrats al sistema els estudis secundaris obligatoris
Edat mínima d'inici del recorregut oficial de formació en circ	18 anys	16 anys	16 anys	7 anys (Accademia) 18 anys	12 anys
Titulacions i equivalències amb el sistema EEES (Espai Europeu Ensenyament Superior)	<i>Diploma en Arts d'Espectacle i Tècniques de</i>	<i>Diplôme des Métiers des Arts du Cirque (DMA)</i> Equivalent a	<i>BTEC National Diploma in Performance.</i>	<i>Diploma d'Artista de Circ.</i> Per l'Accademia del	<i>Diplôme d'Études Secondaires.</i> Reconegut pel

	<p><i>Difusió i Comunicació especialitat Arts del Circ.</i></p> <p>Equivalent a 3 anys d'universitat (nivell de grau EEES)</p>	<p>2 anys d'universitat.</p> <p><i>Brevet Artistique des Techniques du Cirque (BATC).</i></p> <p>Equivalent a un títol de batxillerat</p> <p>4 títols de formació de formadors</p>	<p>Equival a un títol de batxillerat en arts del circ.</p> <p><i>Foundation Degree in Circus Arts.</i></p> <p>Equivalent a 2 anys de formació universitària.</p> <p><i>BA (Hons) Degree of Circus Arts.</i> 3 anys de formació universitària (nivell de grau EEES).</p>	<p>Circo i reconegut per l'Estat.</p> <p><i>Diploma d'Artista de "Nouveau Cirque".</i></p> <p>Per la Scuola di Teatro di Bologna i reconegut per la Regió d'Emília Romanya. 1 any.</p> <p>Equivalent a títol de formació professional.</p> <p><i>Diploma d'Artista de Circ Contemporani</i> per la Scuola di Circo Vertigo de Torí i reconegut per la Regió del Piemont. 2 anys. Equivalent a un títol de formació professional.</p>	<p>Ministeri d'Educació, Lleure i Esport equivalent a un títol d'educació secundària obligatòria, especialitzat en les arts del circ.</p> <p><i>Diplôme d'Études Colégiales en Arts du Cirque</i></p> <p>Reconegut pel Ministeri equivalent a un títol de batxillerat especialitzat en les arts del circ.</p> <p><i>Diplôme d'Études de l'École</i> Diploma de l'ENC que acredita una formació superior en les arts del circ de 3 anys de durada.</p>
<p>Adscripció administrativa (cultura o educació)</p>	<p>ESAC - Educació Escoles de Lleure - divers</p>	<p>Ministeri de Cultura i Comunicació</p>	<p>Titulació oficial: Ensenyament. Suport a projectes: Arts Council</p>	<p>Ministeri de Patrimoni Cultural (suport a l'Accademia)</p>	<p>Reconeixement de títols Ministeri Educació, Lleure i Esport</p>

<p>Finançament</p>	<p>Ministeri Educació finança l'ESAC Administracions locals + quotes alumnat a les escoles de lleure</p>	<p>Ministeri de Cultura i Comunicació reconeix i sustenta tres escoles de formació superior i sis escoles preparatòries repartides pel territori. La resta de 150 centres mostra diversitat: diferents nivells d'implicació d'administracions locals i graus d'autofinançament.</p>	<p>El Circus Space rep finançament per part de l'HEFCE (<i>Higher Education Funding Council for England</i>), l'equivalent al Ministeri d'Universitats anglès, i el Circomedia rep finançament com a part del sistema formatiu reglat. L'Arts Council i la National Lottery principals subvencionadors d'altres projectes on predomina la iniciativa privada.</p>	<p>L'Estat finança l'Accademia del Circo. Les escoles de circ de la resta del país són iniciatives privades que es financen a través de les quotes dels alumnes, sovint amb el suport de part dels governs de les regions o dels Ajuntaments. Les de formació professional reben finançament del Fons Social Europeu canalitzats per les regions i alguna ajuda del Ministeri del Treball i Polítiques Socials italià.</p>	<p>L'ENC de Mont-real és d'iniciativa privada. La Fundació de l'escola busca el finançament (les fonts són múltiples, amb una forta presència privada). El Ministeri de Cultura, Comunicació i Condicció Femenina també dóna suport a l'escola. El sistema formatiu també rep el suport d'altres institucions federals i locals. Cal remarcant l'important paper que juguen els consells de les arts (Canadà, Quebec, Mont-real)</p>
---------------------------	--	---	---	--	--

COMPARATIVA D'ESCOLES DE CIRC

ÍTEM		ESCOLA	École Supérieure des Arts du Cirque (ESAC) BÈLGICA	Centre National d'Arts du Cirque (CNAC) FRANÇA	The Circus Space GRAN BRETANYA	Scuola di Cirko de Torí ITÀLIA
Concepció del circ			Contemporani	Contemporani	Contemporani	Contemporani
Any de creació			2003	1985	1995	2003
Dimensió	Nombre de professors		17 temps complet	20 temps complet	40 – 70 temps parcial	6 temps complet
	Nombre d'alumnes		16 – 18 per curs	15 per curs	20 per curs	15 per curs
Equipament	Equipaments m ²		1.000 m ²	n.d.	n.d.	n.d.
	Té vela?		No	Sí	No	Sí
Finançament	Subvencions total		1,5 milions €	3 milions € (Ministeri)	418.721 € (Arts Council)	40.000 € (Fons Social Europeu)
	Preu de matrícula		162,62 € (1r i 2n) / 211,14 € (3r)	Gratuïta	4.319 €	1.200 €
Anys de formació oferts			3 anys	2 anys (+1 any pràctiques)	3 anys	2 anys
Hores de formació			3.360 hores	2.758 (2 anys)	3.675 hores	2.400 hores
Edat d'accés als estudis			Entre 18 – 23 anys	Entre 18 – 27 anys	Majors de 18 anys	Entre 18 – 26 anys
Alumnat procedència nacional			13% belgues	70% francesos	17 nacionalitats diferents	59% italians
Ofereix pràctiques professionals?			No	Sí	No	Sí
Disciplines	Tria prèvia disciplina?		Sí	Sí	No	No
	Animals		No	Sí (cavall)	No	No
	Clown		No	No	No	Sí
Disciplines "a la carta" vs proposta tancada			"A la carta"	"A la carta"	"A la carta"	Proposta tancada

CONCLUSIONS

De l'anàlisi que s'ha fet entorn cinc sistemes formatius i quatre escoles, se'n poden extreure algunes conclusions i recomanacions tot tenint en compte la realitat catalana. Les característiques bàsiques de cada un dels sistemes i les escoles ens aporta les **conclusions** següents:

El cas belga

- ✓ El sector del circ belga (való) mostra un grau de maduració força elevat si tenim en compte la dimensió del sector.
- ✓ El sistema formatiu belga es veu mancat d'escoles preparatòries per accedir a la formació superior, fet que repercuteix en la seva pròpia estabilitat. Es disposa d'una de les tres escoles de formació superior més importants d'Europa però, en canvi, el sistema no aconsegueix generar alumnes belgues preparats per accedir-hi.
- ✓ Es tracta d'un sistema construït a partir d'una forta aposta pública, com a resposta d'anys de reivindicació sectorial.
- ✓ El caràcter superior de l'Escola Superior d'Arts del Circ de Brussel·les es defineix a partir del rigor dels criteris d'admissió i d'avaluació dels alumnes, acompanyats d'un reconeixement oficial del títol que s'obté en acabar.

El cas francès

- ✓ El model francès no és equiparable a la realitat catalana sobretot pel que fa a la dimensió del sector i a la seva estructura.
- ✓ Segurament és l'únic sistema formatiu entorn de les arts del circ, estructurat com a tal, que hi ha al món. Cobreix, gràcies a un conjunt d'iniciatives repartides per tot el territori, tots els nivells formatius: superior, preparatori i de lleure.
- ✓ El sistema formatiu circense francès gaudeix d'un elevat reconeixement oficial, amb múltiples titulacions que acrediten cada un dels nivells assolits. Tanmateix, atès que

van ser pioners a sistematitzar una educació superior en aquest àmbit, els sistemes més nous (Bèlgica i Gran Bretanya) els han superat en reconeixement de les seves titulacions a escala europea.

- ✓ Es tracta d'un sistema que parteix d'una forta intervenció pública.

El cas anglès

- ✓ La realitat del sector anglès pot ser equiparable a la realitat catalana en termes de dimensió però no en termes de trajectòria històrica.
- ✓ En l'actualitat, no es pot parlar d'un sistema formatiu organitzat com a tal (a la francesa) però sí que se n'apunta un embrió. En tot cas, és un sistema totalment construït des de baix cap a dalt, fruit de la suma d'iniciatives privades diverses.
- ✓ La constitució de xarxes col·laboratives entre institucions que treballen en el camp de la formació superior en l'àmbit de les arts ha permès al Circus Space reclamar l'atenció dels poders públics i veure reconeguda oficialment la seva proposta formativa.
- ✓ El sistema formatiu anglès se sustenta, a parts quasi iguals, per la intervenció dels organismes públics (Arts Council i l'equivalent al Ministeri d'Educació) i per les aportacions de fundacions i empreses del sector privat.

El cas italià

- ✓ La realitat italiana és la més equiparable a la realitat catalana, en tant que realitats del sud d'Europa, pel que fa a múltiples factors: estructura del sector, reconeixement de la formació en l'àmbit de les arts, situació del treball en l'àmbit del circ, etc.
- ✓ El sistema formatiu italià es caracteritza pel fet que no està nacionalment estructurat i perquè disposa de poques escoles específicament centrades en el circ.
- ✓ És l'únic dels sistemes estudiats que no disposa de formació superior.
- ✓ Les poques propostes formatives se sustenten gràcies a un finançament provinent del Fons Social Europeu i d'algunes aportacions de les regions del nord del país.

El cas quebequès

- ✓ La realitat quebequesa no és assimilable a la catalana si tenim en compte la dimensió del sector i la seva consolidació. Es tracta d'una realitat molt marcada, sobretot, per la projecció internacional de dues de les seves companyies: Cirque du Soleil i el Cirque Éloize.
- ✓ El sistema formatiu quebequès disposa d'escoles per a tots els nivells formatius (superior, preparatori i lleure), tot i que es creu que hauria de ser una oferta més descentralitzada per tot el territori.
- ✓ Es tracta d'un sistema formatiu construït des de baix cap a dalt (a partir d'una sèrie d'iniciatives sorgides del mateix sector) però que ha aconseguit reconeixement públic.
- ✓ L'Escola Nacional de Circ de Mont-real va ser pionera dins el panorama occidental i actualment constitueix un dels centres de més renom internacional.

A tall de recomanacions es poden apuntar una sèrie d'elements sorgits directament de l'aprenentatge que es deriva de totes aquestes experiències. És important tenir en compte que aquestes recomanacions no es formulen des de la perspectiva d'una proposta per a Catalunya, sinó que responen a l'observació de les experiències exteriors.

- ✓ El context del **sector** i el **sistema formatiu** que es desplega estan **directament correlacionats**. De sectors *madurs* (d'unes determinades dimensions, amb trajectòria, estructurats) en sorgeixen sistemes formatius *madurs* (amb els tres nivells bàsics formatius). Independentment de si el procés constituent del sistema formatiu ha estat ascendent o descendent, el mateix sistema és el reflex d'un sector consolidat.
- ✓ Les diverses experiències demostren la necessitat de **construir sistemes equilibrats**. Quan els sistemes no disposen d'escoles situades en els tres nivells (superior, preparatori, lleure) tendeixen a descompensar-se (tal i com passa en el cas belga). Abans de construir el vèrtex de la piràmide és convenient assegurar-se

una bona base que la sostingui. La consolidació d'una formació en l'àmbit del lleure i preparatòria, de qualitat i repartida pel territori, es considera que ha de ser prioritària.

- ✓ A part del tronc central de l'oferta formativa, també cal preveure la necessitat de cobrir una oferta en l'àmbit de la **formació de formadors** i la **formació contínua** (o de reciclatge). L'existència d'aquestes altres ofertes és també indicativa de la salut d'un sistema formatiu equilibrat.
- ✓ Cal situar l'oferta formativa que es vulgui tirar endavant en l'àmbit del circ a Catalunya plenament inserida dins les dinàmiques d'un **sistema formatiu superior d'àmbit europeu**. En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que en el context europeu ja hi ha propostes de formació superior de primer nivell (França, Bèlgica, Gran Bretanya) a les quals els alumnes catalans poden accedir. És a partir d'aquest plantejament que, en una primera etapa, es podria desenvolupar un sistema de beques encaminades a facilitar l'accés a aquestes escoles.
- ✓ Les diverses experiències denoten que el caràcter superior de qualsevol formació no depèn d'un factor nominal (anomenar una escola o una oferta "superior") sinó que aquest caràcter es forja amb l'establiment de **criteris d'admissió i d'avaluació** de l'alumnat **rigorosos**. Una escola podrà ser superior sempre que els nivells formatius es mantinguin elevats i constants al llarg del temps. Quan això s'aconsegueix, el reconeixement oficial dels títols i el suport públic ajuden a consolidar aquest caràcter que ha de sorgir de la mateixa escola.